

ты придерживается мнения, что погребения, для которых характерны части коня, предметы конской сбруи, снаряжения всадника и оружие, нельзя связывать лишь с определенным этносом. Можно предположить, что это погребения представителей определенных общественных слоев.

Изучение обряда погребения и состава погребального инвентаря позволяет сделать вывод, что в Литве в VII—XII вв. ритуал жертвоприношения коня совершался только при погребении мужчин, принадлежавших к правящим слоям, каковыми являлись властелины, правители общин, знатные воины, входившие в состав военной дружины. Этот ритуал соблюдался и при погребении мальчиков из знатных семей. В последнем случае в жертву иногда приносили жеребенка (рис. 3; 6:1). Судя по количеству погребений, мужчины правящего слоя составляли меньшинство общины. Например, в могильнике Каштауналяй таких погребений было 15%, Паэжерис — 11,2, Бикавенай — 11,7, Парагаудис — 11,5, Упина — 6,6, Жасинас — 17,2%.

Обряд жертвоприношения коня отражает не только социальные моменты, но и определенную специфику идеологических воззрений, выражавшуюся на практике принципами магии. Обычно в языческих верованиях голове коня приписывается магическая сила: она, якобы, приносит счастье и всяческие блага, оберегает от злых духов и всего дурного. По-видимому, именно с такой целью и клалась голова коня поверх гроба умершего.

В заключение следует заметить, что в будущем возможно расширение как ареала, так и хронологии рассматриваемого обряда. Повод для такого предположения дают раскопки могильника Плинкайгалис, находившегося в Центральной Литве (Кедайнский р-н). Здесь вскрыто погребение конца V в. с труположением знатного мужчины, на правой ноге которого обнаружены остатки конской челюсти. Является ли эта находка намеком на обряд жертвоприношения коня, утверждать пока рано, так как раскопки могильника Плинкайгалис продолжаются, а материалы еще не подвергались анализу и научной обработке.

IX—XIII a. STIKLO KAROLIAI LIETUVOJE

O. KUNCIENĖ

Tyrinėjant Lietuvos archeologinius paminklus, ypač kapinynus, be kitų papuošalų, neretai juose aptinkama ir spalvoto stiklo karolių. Jų mūsų teritorijoje, kaip ir kaimyninėse baltų giminėse, pasirodė jau pirmaisiais mūsų eros amžiais (LLM, t. 1, pav. 98; LAB, p. 206) ir nemažai rasta II—IV a. kapinyuose: Seredžiuje (Puzinas J., 1938, p. 217; LAB, p. 207, 134 pav. apačioje), Pavėkiuose (LAB, p. 207, 134 pav. viršuje), Sargėnuose, Veršvuose ir kt. Tai dažniausiai vienspalvių ir margų vadinamųjų emalio karolių apvaros. Pastarąsias tyrinėtojai skiria importui iš buvusių Romos provincijų (Michelbertas M., 1972, p. 34—47; LAA, t. 4, p. 131—133).

Pasirodę pirmaisiais m. e. šimtmečiais kaip mirusiojo aprangos dalis karoliai neišnyko ir V—VII a., bet jų sumažėjo (Tautavičius A., 1972a, p. 142), nerasta vien stiklo karolių apvarų, o daugiausia kartu su žalvarinėmis įvijomis ar net gintaro karoliais (LAB, p. 326—327); neįvairios ir jų formos (Michelbertas M., 1972, p. 47).

Nuo VIII a. karolių vėl padaugėjo ir tarp IX—XIII a. archeologinių radinių jie užima reikšmingą vietą. Karoliai kol kas išsamiai dar netyrinėti, o tik paminėti kai kuriose publikaci-

jose bei apibendrinančiuose darbuose. Todėl ir literatūros apie juos nedaug (LLM, t. 1, pav. 391, 464, 465; LAB, p. 471; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 155; 1971, p. 24, pav. 2; Kuncienė O., 1972, p. 180).

Kiek nuodugniau karoliai ištirti ir paskelbti kaimyninėje Latvijoje (Щапova Ю. Л. и Дайра И. В., 1961, с. 185—196; Мугуревич Э. С., 1965, с. 71—77), dar didesnio dėmesio susilaukė Senosios Rusijos žemėse aptiktieji (Арциховский А. В., 1930, с. 28—35; Безбородов М. А., 1956; Деопик В. Б., 1961, с. 215—221; Щапova Ю. Л., 1956, с. 164—179; 1962, с. 81—96; 1972, с. 73—76; 1975, с. 134—155; Львова З. А., 1958). Atlikti jų technologiniai tyrimai, karoliai suklasifikuoti. Tos pačios klasifikacijos laikomasi aprašant bei nagrinėjant ir Lietuvoje rastus minėto laikotarpio spalvoto stiklo karolius.

Technologiškai ištirti 39 karoliai iš 13 vietovių¹.

¹ 37 karolių technologinę analizę Maskvos valstybinio universiteto Istorijos fakulteto archeologinėje laboratorijoje atliko ist. m. kand. J. Ščiapova (duomenys yra IIAS), o 2 karolius ištyrė K. Strazdas (Страздас К., 1980, с. 47—64).

Spalvoto stiklo karolių Lietuvoje dažniausiai aptinkama laidojimo paminkluose, nors jų pasitaiko ir kai kuriuose piliakalniuose². Rasta apie 4500 iš 80 radimo vietų; tiksliai pasakyti jų skaičiaus ir chronologijos kol kas negalima. Daugiausia jų yra moterų kapuose, mažiau — vyrų (Palanga k. Nr. 33, 49, 206 ir kt.) bei vaikų (Palanga k. 145, 333). Čia jų aptikta pavienių ir apvaromis, dažniausiai ant krūtinės, o kartais ir prie galvos. Pvz., Palangoje kape Nr. 30 mirusiosios krūtinės vietoje rasta 74 įvairiaspalviai stiklo karoliai, o kape Nr. 147 — 221; kape Nr. 19 buvo dviejų eilių, o kape Nr. 37 — net trijų eilių apvaros. Be to, stiklo karoliai apvarose neretai būdavo pamaišomi su žalvario ir gintaro karoliais (Palanga k. Nr. 19, Gintališkė k. Nr. 5, Lazdininkai k. Nr. 16 — KVIM tyrinėjimai) arba žalvario įvijomis (Palanga k. Nr. 9, 37, 104) (pav. 1 : 58), Bradeliškių piliakalnis, Kiauleikių (LLM, t. 1, pav. 466) ir net su arabų dirchemais (Palanga k. Nr. 87). Neretai būna suverta ant vilnonio siūlo (Lazdininkai k. Nr. 81; 1976 m. tyr.) arba ant žalvarinės vielos (Gintališkė k. Nr. 5).

Karoliais papuošdavo ne tik mirusiųjų kaklą, bet ir galvos dangą. Pvz., Palangoje kape Nr. 62 prie mirusiosios viršugalvio rasta 39 smulkūs suploto rutulio formos karoliukai (biseriai). Iš jų būdavo daromi galvos papuošalai, vadinamieji apgalviai. Vienas apgalvis iš plonyčių žalvarinių vielučių, ant kurių užmauta nedidelis rausvi ir juodi stiklo karoliukai, aptiktas Siraičiuose. Kitas toks pats rastas Plungės apylinkėse (Butėnienė E., 1959, p. 164; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1959, p. 48—49, pav. 21). Panašių papuošalų aptikta Gintališkėje, Plungės raj., kape Nr. 5, kur taip pat ant žalvarinių vielučių suverta 5 eilės smulkių spalvotų karolių (LLM, t. 1, pav. 415; Butėnienė E., 1959, p. 164—165; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1959, p. 48; Vaitkuns-kienė L., 1979, p. 56).

Smulkiais mėlynais karoliukais papuošta ir Sarių XIII—XIV a. mirusių moterų galvos dangą (Kurcienė O., 1974, p. 68—69, pav. 3). Jais, matyt, buvo dabnamos ne tik galvos, bet ir drabužiai. Tai liudytų jau minėtame Siraičių kape Nr. 18 tošinėje dėžutėje rastas audinio gabalas su smulkiais stiklo karoliukais (Butėnienė E., 1959, p. 162—163).

Kai kurie tyrinėtojai yra nustatę, kad stiklo karoliai galėjo būti vartojami kaip papuošalai (Суханова И. М., 1962, c. 428—431), kaip prekybos objektas (Фехнер М. Ф., 1961, c. 46—54), o kai kada — net kaip pinigai (Янин В. Л., 1956, c. 179; Мугуревич Э. С., 1965, c. 76).

² Bradeliškės, Vilniaus raj., Kaukai, Alytaus raj., Kereliai, Kupiškio raj., Mažulonys, Ignalinos raj., Vosgėliai, Zarasų raj.

Daugiausia spalvoto stiklo karolių sukaupta IEM ir KVIM. Jie aptikti dažniausiai per sistemingus tyrinėjimus, kiti — atsitiktinai, bet radimo vietos žinomos. Nemaža jų yra ir kituose respublikos muziejuose³, bet daugumos neaiškios radimo aplinkybės, o dar dalis — privačių kraštotyryninkų rinkiniuose.

Rašant straipsnį, naudotasi ne tik muziejų fonduose esančiais, bet ir knygose bei straipsniuose paminėtais karoliais. Kaip jau sakyta, stiklo karolių Lietuvoje nuo VIII a. pagausėja. Todėl straipsnyje, be nagrinėjamųjų IX—XIII a., bus aptariami ir VIII a., ypač iš tų paminklų, kurie siekia šimtmečio pabaigą bei IX a. pradžią, ir net iš XIV amžiaus.

Straipsnio tikslas — suklasifikuoti Lietuvoje rastus IX—XIII a. karolius, patikslinti chronologiją, panagrinti juos kaip papuošalus, kaip turtingųjų įkapes, pasekti kilmę, juo labiau, kad dauguma tyrinėtojų linkę manyti, jog jie yra nevietiniai (Щапова Ю. Л. и Даїра И. В., 1961, c. 194—195; Мугуревич Э. С., 1965, c. 71, сн. 21; Страздас К., 1980, c. 47—53).

Lietuvoje aptiktus karolius pagal spalvą skiriamame į 2 pagrindines grupes: vienspalvius ir margus (pav. 1 : 43—57).

VIENSPALVIAI KAROLIAI

Lietuvoje jų daugiausia. Dažniausiai pasitaiko tamsiai mėlynų, rečiau — žydrų, geltonų, raudonų, violetinių ir kitų spalvų bei atspalvių.

Pagal formą karolius galima būtų skirti į 3 pogrūpius: apvalūs, rautyti ir kampuoti.

Apvalūs karoliai. Vienspalvių karolių grupėje jų daugiausia. Šie karoliai nevienodos formos: pagal ją galima skirti keletą tipų: žiedo arba suploto rutulio, rutulio, statinaitės ir elipsės, ritinio, citrinos, nupjauto kūgio formos ir biseriniai karoliai.

Žiedo arba suploto rutulio formos karoliai. Tai gausiausias tipas Lietuvoje. Jų aptikta daugiau kaip 1300 25-ose radimo vietose. Daugiausia Palangoje, Stragnuose ir Švėkšnoje. Jie yra viengubi, dvigubi, trigubi, penkiagubi ir net septyngubi (pav. 1 : 4, 7, 9, 17, 18, 34—36); įvairaus dydžio: 0,5—0,9 cm skersmens ir 0,4—0,6 cm aukščio. Daugiagubi karoliukai paprastai mažesnio skersmens, bet ilgesni.

Šio tipo karolius dar galima skirti į du tarsi potipius: žiedo formos (pav. 1 : 4) ir suploto rutulio (pav. 1 : 9, 35, 36). Žiedo formos karoliai 0,8—1,2 cm skersmens, 0,4—0,6 cm aukščio, skylutės gana didelės — 0,6—0,9 cm skersmens; beveik visi tamsiai mėlyni, primena juostinį žiedą. Suploto rutulio formos karoliai 0,9—1,1 cm skers-

³ KI, KM, Kr, KM, PGM, SAM, SKM, TKM.

mens, 0,6—0,8 cm aukščio, skylutės visai mažos, vos siūlui įverti.

Karolių su didelėmis skylutėmis kol kas daugiausia aptikta Stragnuose ir Svėkšnoje. Jų yra mėlynos, geltonos, žalios, violetinės, juodos spalvos. Vyrauja tamsiai mėlyni. Jų rasta daugiau kaip 700; daugiausia viengubų. Geltonų dažniau pasitaiko dvigubų ir daugiagubų. Visi iš neskaidraus ar pusiau skaidraus stiklo.

Kuriam laikotarpiui skirti šiuos karolius, ar jie vienalaikiai? Kai kurie tyrinėtojai linkę manyti, kad mažesni karoliai yra ankstyvesni (Мургуевич Э. С., 1965, c. 72). Apie Lietuvoje rastus šito pasakyti negalima, nes Stragnuose ir Svėkšnoje karoliai iš suardytų kapų — atsitiktiniai, o kitose vietovėse tuose pačiuose kapuose aptinkama ir didesnių, ir mažesnių. Pvz., Palangoje kape Nr. 62 rasti 7 didesni — 0,7—0,9 cm, 39 mažučiai — 0,2—0,3 cm skersmens, kape Nr. 331 — 85 karoliai: 50 stambesnių ir 35 smulkūs. Remiantis Palangos kapinyno medžiaga, kur karolių aptikta kape Nr. 49 su pasagine sege daugiakampėmis galvutėmis, kape Nr. 34a — su plokštelinei smeigtu, vytine antkake kilpiniais, galais, jie datuojami IX—XI amžiumi. Tam pačiam laikotarpiui ir net XII—XIV a. skiriami Latvijos (Щапова Ю. Л. и Дайра И. В., 1961, c. 112; Мургуевич Э. С., 1965, c. 72), taip pat X—XI a. Naugarde ir kitų Senosios Rusios vietovių karoliai, nors čia jų aptinkama net XII—XIII a. paminkluose (Щапова Ю. Л., 1956, c. 167).

Antrą vietą pagal daugumą užima geltono stiklo karoliai, labiau primenantys suplotą rutulį negu žiedą. Jie smulkesni — 0,5—0,8 cm skersmens; skylutės mažesnės. Jų rasta: Vosgėliuose — 2 karoliai, Stragnuose — 8, Palangoje — 4 kapuose, skaičius tiksliai nežinomas, nes tyrinėjimų ataskaitose pažymėta, pvz.: Palangoje kape Nr. 147 rasta 221 smulkių geltonų ir balzganų karoliukų apvara dabar jau beveik sunykusi.

Toliau eina žalio stiklo taip pat suploto rutulio formos karoliukai. Jų rasta Palangoje (kapuose Nr. 31, 62, 71, 151, 189, 271), Nikėluose — 1 karolis, Stragnuose — 1, Mažulonyse — žalių ir geltonų karoliukų apvarėlė (Daugudis V., 1961, p. 30).

Žali karoliai padaryti iš pusiau skaidraus stiklo ir yra didesni: 0,9—1 cm skersmens ir 0,6—0,9 cm aukščio. Mažulonių apvarose jie mažesni — 0,3—0,5 cm skersmens.

Nedaug žalio stiklo karolių aptikta ir Latvijoje (Мургуевич Э. С., 1965, c. 73), kiek labiau jie paplitę Senosios Rusios teritorijoje: vien Naugarde rastas 61 (Щапова Ю. Л., 1956, c. 168—169). Lietuvoje aptikta ir kitų spalvų karolių: 5 — raudoni, juodas, baltas, violetinis. Bet, kaip matyti, jų nedaug. Visi, išskyrus žalius, padaryti iš neskaidraus stiklo. Išvardytų

spalvų karolių taip pat labai mažai rasta ir Latvijoje (Щапова Ю. Л. и Дайра И. В., 1961, c. 187). Analogiškų pasitaikė Smolensko žemėse (Мургуевич Э. С., 1965, c. 73).

Žiedo — suploto rutulio — formos karoliai ir mėlynos, ir kitų spalvų Lietuvoje daugiausia buvo nešiojami X—XIII amžiuje. Šiuo laikotarpiu jų žinoma kaimyninėje Latvijoje, Lenkijoje ir visoje Rytų Europoje.

Rutulio formos karolių Lietuvoje aptikta nedaug, apie 110 13-oje radimo vietų⁴. Tyrinėtojai dažnai tapatina juos su suploto pusrutulio formos karoliais ir vadina apvaliaisiais.

Šiam tipui skiriami rutulį primenantys vienodo aukščio ir skersmens karoliai (pav. 1: 1—3, 24). Vyrauja mažučiai, tarsi žirniai, 0,4—0,6 cm skersmens (Lazdininkai k. Nr. 75, 81; 1976 m. tyr.; Lėviai k. Nr. 181, Palanga k. Nr. 70, 189, Paulaičiai ir kt.); yra ir didesnių, 0,8—1 cm skersmens (Palanga k. Nr. 31, Lėviai k. Nr. 13, Stragnai ir kt.).

Karoliai įvairių spalvų. Dažniausiai pasitaiko tamsiai mėlynų, o kitų spalvų aptikta labai nedaug, vos po kelis karolius: 11 geltonų, 9 žali, 5 raudoni, po 3 baltus ir juodus. Beveik visi padaryti iš neskaidraus stiklo.

Lietuvoje rutulio formos karoliai, sprendžiant iš kapų inventoriaus (pvz., Palangoje k. Nr. 70 rasti su žalvarine antkake storėjančiais galais, k. Nr. 333 — su plokštelinėmis segėmis su „svastika“ viduryje), datuojami IX—XIII amžiumi. Tokios formos karolių nemažai rasta Naugarde ir kitose Senosios Rusios vietovėse (Щапова Ю. Л., 1956, c. 165, табл. I: 1, 2).

Statinaitės ir elipsės formos karolių (pav. 1: 10—12) Lietuvoje aptikta maždaug 70 20-yje radimo vietų. Jie didesni už jau aprašytus rutulio ir suploto rutulio formos karolius: nuo 0,5 iki 1,3 cm aukščio, 0,5—0,7 cm skersmens. Skylutės mažos, vos siūlui įverti. Jie padaryti iš tamsiai mėlyno, žydro, balto, geltono, žalio, juodo ir raudono neskaidraus arba pusiau skaidraus stiklo. Vyrauja tamsiai mėlynos spalvos karoliai — 17; 11 baltų, 3 geltoni, 3 žali, 3 žydri, po 1 juodą ir raudoną.

Statinaitės formos karoliai, sprendžiant iš Palangos kapo Nr. 190 radinių (žalvarinio smeigtuko plokščia ažuřine galvute, kryžinio smeigto), datuojami X—XII amžiumi.

Tokių karolių nemažai rasta Naugarde bei kituose XI—XII a. rytų slavų archeologiniuose paminkluose (Щапова Ю. Л., 1956, c. 170).

Ritinio formos karoliai (pav. 1: 5, 6, 25, 37—42) pagal gausumą apskritų karolių grupėje užima antrą vietą. Aptikta maždaug 400 6-ose radimo vietose: daugiausia Stragnuo-

⁴ Visų grupių ir tipų karolių radimvietės pažymėtos schemoje p. 85.

se — 181, Švėkšnoje — 163, Viešvilėje — 24, Palangoje — 10, kitur — po kelis. Vieni yra taisyklingos formos ir masyvesni, 0,7—1,2 cm skersmens ir 0,5—0,9 cm aukščio, kiti mažesni — 0,4—0,5 cm skersmens ir 0,2—0,3 cm aukščio. Pastarieji yra netaisyklingos formos, tarsi nukirstais galais (pav. 1: 6, 37, 41, 42).

Beveik visi ritinio formos karoliai padaryti iš tamsiai mėlyno neskaidraus stiklo. Rastas tikrai 1 žydras Jakštaičiuose ir balsvas, žalsvas bei žalias — Stragnuose. Kitų spalvų karoliai yra gerokai didesni už mėlynus: iki 2 cm skersmens ir iki 0,8 cm aukščio.

Datavimui medžiagos duoda Palangos kape Nr. 144 aptikti radiniai: žalvarinis smeigtas trikampe ažūrine galvute, kryžinis smeigtas, kurio galvutė padengta sidabru, juostinės apyrankės storėjančiais galais. Sprendžiant iš minėtų radinių, karoliai turėtų priklausyti IX—XI amžiu.

Latvijoje tokios formos karolių irgi pasitaiko. Jie paausuoti arba pasidabruoti (Щапова Ю. Л. и Дайга И. В., 1961, c. 188, рис. 1: 21, 22; Мугуревич Э. С., 1965, c. 73, табл. XI: 24, 25).

Panašiausių karolių yra Naugarde (Щапова Ю. Л., 1956, c. 171, табл. I: 18), ir jie skiriami X—XI amžiui.

Citrinos formos karoliukų (pav. 1: 19—23) Lietuvoje aptikta nedaug — apie 80 6-ose radimo vietose. Daugiausia pasitaikė Kaukų piliakalnyje — 51, Palaukėje, Vilniaus raj., — 11. Tuo tarpu pajūrio zonoje, vakarų Lietuvos kapinyuose (Švėkšnoje, Stragnuose, Žasine) — tik po 2—4. Jie nedideli, 0,5—0,6 cm skersmens, daugiausia dvigubi, trigubi, keturgubi ir t. t. (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1971, pav. 2). Dažniausiai pasitaiko geltono neskaidraus (62) bei tamsiai mėlyno stiklo (15), pasidabruotų karoliukų (pav. 1: 23). Kitų spalvų labai nedaug — 2 pilki ir žydras.

Šios formos karoliukai, sprendžiant iš Žasino kapinyo kapo Nr. 31 radinių — įmovinių ietigalių karklo lapo formos plunksnomis, juostinio pentino, pasaginės segės atvyniotais galais ir kitos medžiagos, — datuojami X—XI amžiumi. Tam pačiam laikotarpiui skiriami ir Senosios Rusios žemių pilkapinyuose bei Naugarde ir kituose miestuose aptikti karoliai (Щапова Ю. Л., 1956, c. 173—174; Штыхов Г. В., 1978, c. 115, рис. 9—12).

Dvigubo pupjauto kūgio formos karolių (pav. 1: 13—15) Lietuvoje aptikta nedaug — apie 30 13-oje radimo vietų. Jie vienodos formos su gintaro dvigubo kūgio formos karoliais, kurie Lietuvoje buvo ypač mėgstami.

Palyginti su jau aprašytaisiais, šie didesni — 1—1,9 cm skersmens ir 0,6—1,4 cm aukščio, pa-

daryti iš pusiau skaidraus tamsiai mėlyno (12), žalio (10), žydro (4), raudono (2) ir balsvo (2) stiklo. Jų rasta ir žirgų kapuose (Pakapių, Kau-no raj., k. Nr. 9 ir Pakalniškių, Šakių raj., k. Nr. 95).

Dabar turimais duomenimis, jų aptikta Latvijoje (Щапова Ю. Л. и Дайга И. В., 1961, c. 188, рис. 1: 13), Lenkijoje (Musianowicz K., Waliska-Kempisty E., 1959, lent. IX: 13, 14), rytų slavų žemėse (Щапова Ю. Л., 1956, c. 169—171, табл. 1: 14) ir Pietryčių Europoje VI—IX a. paminkluose (Деопик В. Б., 1961, c. 217, рис. 4: 4).

Latvijoje šie karoliai datuojami X—XI a. (Мугуревич Э. С., 1965, c. 74). Lietuvoje aptinkama ir IX—XI a. kapuose, o kai kur (Galvyčiuose) jie išsilaikė net iki XV—XVI amžiaus.

Atkreiptinas dėmesys į retai Lietuvoje pasitaikančius paausuotus ir pasidabruotus karolius (pav. 1: 23). Jų žinoma iš 4 radimo vietų⁵. Pagal formą atskiro tipo jie nesudaro. Tai daugiausia suploto rutulio ir citrinos, nors pavienių pasitaiko ritinio ir net elipsės formos. Jie nedideli — 0,6—0,8 cm skersmens.

Kai kurie tyrinėtojai juos sieja su metalu padengtais karoliais (Мугуревич Э. С., 1965, c. 74). Rytų slavų žemėse, taip pat Asuotės (Asote) piliakalnyje rastų karolių spektrinė analizė parodė, kad dažniausiai jie būna padengti aukso arba sidabro plėvele (Безбородов М. А., 1959, c. 232; Щапова Ю. Л. и Дайга И. В., 1961, c. 188).

Literatūroje jie vadinami tiesiog paausuo-tais ir pasidabruotais stiklo karoliais (Щапова Ю. Л., 1956, c. 171—172; Щапова Ю. Л. и Дайга И. В., 1961, c. 188; Мугуревич Э. С., 1965, c. 74).

Tarp Latvijoje ir Naugarde aptiktų paausuo-tų ir pasidabruotų karolių dažniau pasitaikė kūgio ir ritinio formos. Latvijoje jų aptikta daug daugiau — apie 900 40-yje radimo vietų (Мугуревич Э. С., 1965, c. 74).

Paausuoti ir pasidabruoti karoliai nesudaro atskirų apvarų, dažniausiai būna suverti su kitais. Jų paprastai aptinkama pačiuose turtin-giausiuose moterų kapuose, pvz., Palangoje kape Nr. 12 su 2 antkaklėmis, sege, 2 apyrankėmis, žiedais, geriamųjų ragų liekanomis, karolių apvara, kape Nr. 30 — irgi su daug radinių.

Lietuvoje rasti pasidabruoti ir paausuoti karoliai, remiantis Palangos kapų Nr. 12 ir 30 medžiaga — kryžiniais smeigtukais, smeigtu plokščia ažūrine galvute, juostinėmis apyrankėmis platėjančiais galais, lankinėmis laiptelinėmis segėmis, — datuojami VIII a. pabaiga ir IX—X am-

⁵ Kašučiai (Kr.M), Kaukai (IEM, AR 500: 351, 400), Palanga k. Nr. 12, 30, 194 (IEM, AR 396: 89: 245, 1558, visų apvarų numeriai bendri), Stragnai (IEM, AR 38: 2416).

1 pav. Stiklo karoliai: 1, 2, 4–6, 9, 14, 25, 31, 46, 55—iš Svėkšnos, 3, 7, 8, 13, 16–19, 26–28, 30, 32, 43, 44, 50–53, 57 — iš Stragnų, 10–12 — iš centrinės Lietuvos, radimo vietos nežinomos, 15, 35, 36 — iš Vosgėlių, 20–23, 34 — iš Kaukų, 24 — iš Palangos, atsitiktinis, 29 — iš

Palangos k. Nr. 128, 33 — iš Palangos k. Nr. 346, 37–42 — iš Palangos k. Nr. 144, 45 — iš Palangos k. Nr. 128, 47 — iš Kurklintiškių, 48 — iš Jurgaičių, atsitiktinis, 49 — iš Grigiškių (Neravų), atsitiktinis, 54 — iš Palangos k. Nr. 70, 56 — iš Palaukės, 58 — iš Palangos k. Nr. 104

žiumi. Latvijoje jie daugiausia buvo paplitę XI a. antrojoje pusėje (Щапова Ю. Л. и Дайра И. В., 1961, c. 188—189; Мургуревич Э. С., 1965, c. 74—75).

Naugarde aptikti X—XI a. kultūriniame sluoksnyje (Щапова Ю. Л., 1956, c. 171—172), o kitose Senosios Rusijos vietovėse — net ir XII a. (Львова З. А., 1959, c. 327).

IX—XII amžiuje jie gana plačiai buvo paplitę Rytų ir Vakarų Europoje, Vidurinėje Azijoje, Švedijoje, Vengrijoje, Čekoslovakijoje ir kitur (Щапова Ю. Л., 1962, c. 89).

Biseriniai karoliukai naudoti drabužiams, galvos dangai ir net tošinėms dėžutėms papuošti (Palanga k. Nr. 31). Tikslų skaičių nustatyti sunku, nes jie labai smulkūs, ir renkami iš kapų dauguma subyra. Todėl apie jų skaičių galima sužinoti tik iš tyrinėjimų ataskaitų, bet kartais ir jose nebūna nurodyta nei skaičiaus, nei spalvos, o tik paminėta, kad tokių karoliukų rasta.

Kiek geriau jie išlikę Jurgaičiuose kape Nr. 14. Čia aptikta 80 geltonų ir balkšvų 1,5—3 mm skersmens karoliukų apvarėlė. Paežeryje kartu su gintaro karoliais buvo suverti ir 38 gelsvi bei žali smulkučiai karoliukai. Jie daugiausia rutulio arba suploto rutulio formos, nors Kurklintiškiose ir Stragnuose aptikta ritinio formos, netaisyklingai nukirstais galais, tarsi kapotų. Žinoma 12 šio tipo karolių radimo vietų⁶.

Jų spalvos tokios pat, kaip ir anksčiau aprašytų apvalių: vyrauja geltoni ir žali, mažiau tamsiai mėlyni.

Biseriniai karoliai tuo metu buvo brangūs ir labai vertinami. Senosios Rusijos moterys už kiekvieną mokėdavo po 15—20 kapeikų sidabru (Безбородов М. А., 1956, c. 187). Todėl ir neuostabu, kad Lietuvos archeologinėje medžiagoje jų rasta nedaug.

Sprendžiant iš Paežerio ir Jurgaičių kapinyno medžiagos, biseriniai karoliai būdingi VII—VIII amžiui. Be abejo, jais puoštasi ir vėliau — X—XII amžiuje. Tai liudija Palangos ir Paulaičių kapinynų radiniai. Karoliukų aptikta net XIII—XIV a. Sariai, Švenčionių raj., kapuose. Jais puošta galvos danga.

Biseriniai karoliukai taip pat ilgai dabintasi kaimyninėje Latvijoje (Мургуревич Э. С., 1965, c. 74—75), Senosios Rusijos žemėse (Щапова Ю. Л., 1956, c. 172—174), ypač daug jų aptikta VIII—IX a. Padneprės paminkluose (Школьникова Н. А., 1978, c. 103, рис. 2: 1—3) ir net Rytų Europos stepių klajoklių kapuose (Федоров-Давыдов Г. А., 1966, c. 72).

⁶ Gintališkė, Plungės raj., Jurgaičiai, Šilutės raj., Kurklintiškiai, Ukmergės raj., Mažulonys, Ignalinos raj., Paežeris, Šilalės raj., Palanga, Paulaičiai, Šilutės raj., Plungės apylinkės, Sariai, Švenčionių raj., Siraičiai, Telšių raj., Stakai, Salčininkų raj., Stragnai, Klaipešos raj.

Rantyti karoliai. Rantytų karolių, kaip ir apvalių, gana dažnai aptinkama laidojimo paminkluose. Daugiausia jų vakarinėje Lietuvos dalyje, kartais pasitaiko net apvarų (LLM, t. 1, pav. 391, 464; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 144, pav. 2). Iš viso rasta apie 600 karolių, daugiausia — Stragnuose ir Švėkšnoje.

Šių karolių, kaip ir anksčiau aprašytų apvalių, lygių, galima skirti tris tipus: žiedo arba suploto rutulio, statinaitės arba elipsės ir ritinio formos. Visų tipų karoliuose įrežti išilginiai grioveliai (pav. 1: 26—31).

Žiedo arba suploto rutulio formos karoliai (pav. 1: 27). Kaip ir lygūs tokios formos karoliai, jie primena juostinį žiedą, yra žemučiai — 0,5—0,6 cm aukščio ir 0,8—0,9 cm skersmens, su didelėmis skylutėmis. Kiti labiau panašūs į rutulį, masyvesni ir aukštesni — 0,9—1,5 cm aukščio, su visai mažomis skylutėmis. Palangoje kape Nr. 33b, Paulaičiuose pasitaikė dvigubų, o Nikėluose vienas dvigubas sulipdytas iš žiedo ir pusrutulio formos karolių. Rantyti nevienodai: vieni — gana stambiais, kiti siaurais, tarsi įrežtais grioveliais. Daugiausia (179) būna padaryti iš tamsiai mėlyno neskaidraus arba pusiau skaidraus stiklo; tik 4 aptikti šviesiai mėlyni ir 7 žalsvi.

Daugiausia šios formos karolių rasta Lazdininkuose — 75, Stragnuose — 53, Nikėluose — 25, Švėkšnoje — 17 ir t. t.

Jie būdingi X—XI amžiui. Tai liudija Palangoje kape Nr. 34 kartu rasta vytinė antkaklė kilpiniais galais, lankinė laiptelinė segė, o kape Nr. 54a — pasaginė segė keturkampiais aukštais galais.

Latvijoje Asuotės piliakalnyje rastus karolius tyrinėtojai skiria X, net XIII a. (Щапова Ю. Л. и Дайра И. В., 1961, c. 190), o Naugarde jų atsiranda ne X a., bet vėliau — XI a. ir aptinkama iki XIII a. (Щапова Ю. Л., 1956, c. 175).

Statinaitės arba elipsės formos karolių (pav. 1: 28, 29) aptikta daugiau kaip 100 13-oje radimo vietų. Jie masyvesni — 0,9—1,8 cm skersmens ir 0,9—1,4 cm aukščio, nors pasitaiko ir smulkesnių — 0,5—0,6 cm skersmens ir 0,7—0,8 cm aukščio. Jie taip pat padaryti iš neskaidraus arba pusiau skaidraus stiklo. Vyrauja tamsiai mėlyni (apie 90 karolių); rastas tikėtai vienas baltas (Palanga k. Nr. 132), 3 gelsvi ir 6 žali. Vieni yra storesni, labiau pūstais šonais, kiti pailgi — plonesni, labiau primenantys elipsę (Palanga k. Nr. 132, 276). Skylutės didesnės.

Paulaičiuose aptikti statinaitės formos karoliai datuojami IX—X a. (LLM, t. 1, pav. 391), Švėkšnoje — X—XI a. (LLM, t. 1, 464). Naugarde jų taip pat rasta X—XI a. kultūriniame sluoksnyje (Щапова Ю. Л., 1956, c. 176, табл. II: 6,7). Jų yra ir kaimyninėje Latvijoje (Ща-

пова Ю. Л. и Дайга И. В., 1961, рис. 1 : 2; Мугуревич Э. С., 1965, табл. XI : 31, 33, 39, 40—42; XII : 19, 20), ir Lenkijoje (Musianowicz K., Waliccka-Kempisty E., 1959, lent. X : 9), ir visoje Pietryčių Europoje (Деопик В. Б., 1961, с. 218, рис. 4 : Па, в).

Ritinio formos karolių (pav. 1 : 26, 30) aptikta taip pat nemažai — apie 200 9-ose radimo vietose.

Jų būna didesnių ir mažesnių. Didesni padaryti taisyklingos formos, gražiai, lygiai nušlifuoti ir užapvalintais galais; rautyti stambiai. Jie nuo 0,8 iki 1,2 cm skersmens ir nuo 0,9 iki 1,6 cm aukščio. Kiti yra mažesni — 0,5—0,8 cm skersmens ir 0,9—1,2 cm aukščio; galai kartais tarsi nukirsti; rautyti taip pat smulkiau. Didžioji jų dalis padaryta iš tamsiai mėlyno neskaidraus stiklo ir tik 25 karoliai — iš mėlynai žalio pusiau skaidraus.

Šių karolių Stragnuose rasta apie 80, Švėkšnoje — 30, Nikėluose — 10, kitur — po mažiau.

Sio tipo karoliai buvo mėgstami kaimyninėje Latvijoje (Щапова Ю. Л. и Дайга И. В., 1961, с. 190; Мугуревич Э. С., 1965, с. 75, табл. XI : 32), Naugarde (Щапова Ю. Л., 1956, с. 175) ir Pietryčių Europoje (Деопик В. Б., 1961, с. 217; Щапова Ю. Л. и Дайга И. В., 1961, рис. 1 : 35).

Jie, kaip ir kitų tipų rautyti karoliai, Lietuvoje buvo paplitę IX—X amžiuje. Jurgaičių kapinyne medžiaga leidžia manyti, kad jų buvo ir VII—VIII amžiuje.

Tam pačiam tipui skiriama dar 12 tamsiai mėlyno neskaidraus blizgančio stiklo karolių su skersiniais ir išilginiais grioveliais, didelėmis skylutėmis (pav. 1 : 31). Jie 0,7—0,8 cm skersmens ir 0,6—1,9 cm aukščio. 1 rastas Švėkšnoje ir 11 1976 m. Lazdininkuose kape Nr. 48 ir 108. Panašių aptikta Latvijoje — Asuotės ir Daugmalės piliakalniuose (Щапова Ю. Л. и Дайга И. В., 1961, рис. 1 : 35).

Be to, dar 2 karoliai iš Stragnų yra žemo dvigubo nupjauto kūgio formos, tokie pat kaip ir Asuotės piliakalnyje rasti (Щапова Ю. Л. и Дайга И. В., 1961, рис. 1 : 3).

Rautytų karolių, be abejo, buvo daug daugiau, nes nemaža jų, suregistruotų iš literatūros ir tyrinėjimų ataskaitų, yra neaiškios formos. Dalis jau sutrupėję ir muziejuose nurašyti arba pažymėta, kad buvo mėlyno rautyto stiklo karoliukas, ar pan. (Akmenskinė, Siraičiai, Gintališkė, Titvydiškė ir kt.).

Aptariant neornamentuotus karolius, paminėtinas tamsiai mėlyno neskaidraus stiklo įvijinis karolis iš Stragnų, forma primenantis žalvarinius įvijinius karolius. Tik jis yra ne dvigubo, o viengubo kūgio formos, 0,6 cm skersmens ir 0,7 cm aukščio.

Net 29 įvijiniai karoliai rasti Naugarde ir yra datuojami XII a. antrąja puse—XIV a. pirmąja

(Щапова Ю. Л., 1956, с. 172, табл. I : 22). Jie daugiausia paplitę viatičių laidojimo paminkluose (Арциховский А. В., 1930, с. 140; Щапова Ю. Л., 1956, с. 172).

Kampuoti karoliai. Jie sudaro atskirą grupę. Aptikta nedaug — 31 11-oje radimo vietų. Karoliai nuo 0,3 iki 0,9 cm skersmens, gana įvairaus aukščio — nuo 0,3 iki 1,2 cm, didelėmis skylutėmis. Jie yra keturkampiai ir šešiakampiai (pav. 1 : 32, 33), padaryti iš neskaidraus spalvoto stiklo. Vyrauja tamsiai mėlyni, rasti 24; yra 3 violetiniai, 2 žali ir geltoni.

Sprendžiant iš Jurgaičių kapo Nr. 7 radinių — žalvarinio virbo formos smeigto, antkaklės su kabliuku ir kilpele galuose, apyrankės plėtančiais tuščiaviduriais trikampiiais galais, lankinės ilgakojės segės, kampuoti karoliai datuojami VIII a., o iš Palangos kapo Nr. 18, kuriame aptikti plokščia ažūrine ir nuokamiene galvutėmis smeigtukai, — IX—XI amžiumi. Lazdininkuose ir Kretuonių pilkapiuose, Švenčionių raj., rasti karoliai irgi aptikti IX—XI a. kapuose. Kampuoti karoliai neišnyko XII ir XIII a., išsilaikė net iki XV—XVI amžiaus. Galvyčiuose, Silalės raj., jų aptikta su XVI a. monetomis ir kriauniniais peiliais.

Latvių literatūroje apie tokius karolius nerašoma; nemini jų ir J. Ščiapova savo darbuose. Panašių kampuotų karolių rasta Pietryčių Europos paminkluose (Деопик В. Б., 1961, рис. 4 : 13).

MARGI KAROLIAI

Lietuvių archeologinėje literatūroje jie vadinami emalio karoliais (Michelbertas M., 1972, p. 34; Volkaitė-Kulikauskienė, 1970, p. 155; LLM, t. 1, p. 334, pav. 465), padaryti iš neskaidraus su švinu maišyto stiklo. Rasta daugiau kaip 200 ir beveik visi — vakarų Lietuvoje. Kartais šie karoliai dar vadinami bizantiškais (Kuncienė O., 1972, p. 180—181; Cholodinska A., 1974, p. 79).

Jie neįvairių formų. Daugiausia suploto rutulio arba statinaitės formos. Vyrauja juodo (67) ir tamsiai mėlyno (37), rečiau pasitaiko tamsiai raudono fono (11), baltų (32; rasta tik Lazdininkuose), žalių (10), būta pavienių geltonos auksinės bei pilkai melsvos spalvos karolių. Kadangi margi karoliai beveik vienodos formos, tai pagal ornamentą jie skiriami į tris tipus: neskaidrūs su reljefiniu banguotiniu raštu, skaidraus stiklo, puošti įrėžta kripūte, ir akutėmis puošti karoliai.

Neskaidrūs karoliai su reljefiniu banguotiniu raštu (pav. 1 : 50—53) yra daugiausia rutulio ir pusrutulio formos, gana stambūs — nuo 0,8 iki 2 cm skersmens; beveik visi juodi. Daugiausia jų rasta Stragnuose (36). Ornamentą dažniausiai sudaro 1 arba 2 per

vidurį einančios baltos banguotos linijos (Kaukai, Palanga k. Nr. 190, Laiviai k. Nr. 166, Stragnai ir kt.). Geltonų pasitaiko rečiau: pvz., Paulaičiuose rastas karolis per vidurį puoštas 2 banguotomis geltonomis linijomis, o tarp jų — siaura tiesia raudona juoste. Panašiai ornamentuotų karolių yra Lazdininkuose ir Kaukuose. Dar rečiau dabinta žalia banguota linija. Žinomas karolis iš Nikėlų. Jis tamsiai mėlynas, per vidurį su žalia banguota linija. Dar 2 tokios pat formos ir taip pat pagražinti karoliai su violetinėmis linijomis aptikti Kaukų piliakalnyje⁷, vienas — Palangoje kape Nr. 70.

Sprendžiant iš Palangos kapo Nr. 70, 190 dirbinių — lankinės žieduotosios segės, apyrankės tuščiaviduriais galais, antkaklės užkeistais storėjančiais galais, kryžinio smeigto, dengto sidabro plokštele ir puošto mėlyno stiklo akimis, — šio tipo karolius galima skirti VIII a. pabaigai—IX amžiui. Tuo tarpu Naugarde aptikti tokios formos karoliai chronologiškai yra gerokai vėlesni. Čia jų pasitaiko tik XI—XII a. sluoksniuose (Щапова Ю. Л., 1956, c. 176—177, табл. II : 15, 16). Lietuvoje jais galėjo būti puoštas dar ir X a., tačiau, sprendžiant iš tiksliai datuotos medžiagos, labiausiai paplitę jie buvo VIII a. pabaigoje ir galbūt X a. pačioje pradžioje.

Jų rasta ir Latvijoje (Мугуревич Э. С., 1965, табл. XI : 58); remiantis naugardiškiais, šie skiriami XI—XII amžiui. Lenkijoje aptiktieji irgi to paties laikotarpio (Rauhut L., Długopolska L., 1972, p. 381, lent. XIV : 10).

Skaidraus stiklo karoliai, puošti įrėžta kripute (pav. 1 : 55, 57), yra suploto rutulio ar ritinio formos, stambūs — 1—1,4 cm skersmens ir 1,1—2,4 cm aukščio. Jų rasta nedaug: — Stragnuose — 7 karoliai, Vėžaičiuose — 2, Lazdininkuose — 2, Paragaudyje — 3. Jie balkšvos ir žalsvos spalvos, ornamentuoti įrėžta didele žalia, rusva, geltona (Stragnai) arba mėlyna (Vėžaičiai) kripute. Lazdininkuose III plote ir kape Nr. 48 mėlyni karoliai puošti geltona ir balta juoste. Nedaug jų pasitaiko ir kaimyninėje Latvijoje: vienas rastas Asuotės piliakalnyje (Щапова Ю. Л. и Дайра И. В., 1961, рис. I : 45).

Trečiam tipui priklauso iš neskaidraus stiklo akutėmis puošti karoliai (pav. 1 : 43—45, 48). Jų rasta apie 70. Kaip ir anksčiau aprašytieji, šie karoliai daugiausia yra netaisyklingo rutulio arba statinaitės formos. Vieni gana stambūs: 0,8—1,5 cm skersmens ir 0,7—1,3 cm aukščio, kiti gerokai mažesni — 0,5—0,6 cm skersmens ir 0,3—0,5 cm aukščio. Antai Jurgaičiuose kape Nr. 19, Palangoje kape Nr. 194 rasta visai smulkučių — vos 0,3—0,4 cm skers-

mens — suploto rutulio formos karoliukų. Daugiausia yra juodų arba tamsiai mėlynų, nors pasitaiko ir tamsiai raudonų (Lazdininkai k. Nr. 202; 1976 m. tyr.; Siraičiai k. Nr. 15), auksinių (Jurgaičiai k. Nr. 19), gelsvų (Pryšmančiai k. Nr. 36), baltų (Lazdininkai k. Nr. 69, 76; 1976 m. tyr.), pilkų (Kiauleikiai) ir žalsvų (Paulaičiai).

Mažuosius gražindavo paprastai ant viršaus užtepdami kitos spalvos akutes. Pvz., Jurgaičiuose rasta 16 smulkių aukso spalvos karoliukų su mažytėmis geltonomis dėmelėmis, Laviuose kape Nr. 6 — baltas karoliukas su rausvomis dėmelėmis, Lazdininkuose kape Nr. 202 (1976 m. tyr.) — tamsiai raudonas karoliukas su šviesiais raudonais taškais. Kartais pasitaiko karoliukų net su kelių spalvų akutėmis: antai Lazdininkuose kape Nr. 108 (1976 m. tyr.) tamsiai mėlynas karoliukas puoštas baltais, žaliais ir raudonais taškais. Akutės apvedamos dar kitos spalvos juoste (Kaukai), Palanga k. Nr. 128 (pav. 1 : 45, 54) panašiai kaip Latvijoje, Daugmalės piliakalnyje (Мугуревич Э. С., 1965, табл. XI : 54, 55).

Didesni karoliai puošti sudėtingesniu ornamentu: platesnėmis baltomis, geltonomis ir kitų spalvų banguotinėmis susikertančiomis linijomis, o jų viduryje — akytėmis ir tarsi gėlytėmis (pav. 1 : 46, 49). Tai įvairiaspalvis papuošimas. Pvz., Mockaičiuose rastas tamsiai mėlynas karolis išgražintas žaliomis susikertančiomis linijomis, kurios šonuose sudaro tarsi apskritimą. Jo viduryje yra raudonas taškas, o iš šonų išeina geltoni lapeliai. Panašiai per vidurį ne vingiuotomis, o tiesiomis baltomis ir geltonomis linijomis ir iš šonų baltais taškais ornamentuotų karolių aptikta Kaukuose, Svėkšnoje, Stragnuose, Girkaliuose, Vėžaičiuose. Neravų juodas karolis išpuoštas baltomis susikertančiomis linijomis, o jų viduryje yra 5 raudoni taškai (pav. 1 : 49), Pryšmančiuose kape Nr. 36 rastasis padabintas tamsiais žiedeliais.

Dar paminėtinas Stragnuose aptiktas juodas karolis, puoštas žalių taškų eilėmis; taip pat pasitaikė karolių su eglute (Godeliai), įstrižais ruoželiais (Laiviai k. Nr. 66), išilginėmis juostelėmis (pav. 1 : 56) (Palaukė, Kerelių piliakalni) ir kitokių.

Margi akutėmis pagražinti karoliai yra vienalaikiai su puoštais zigzagine linija. Tai liudija Pamusio, Neravų pilkapynų, Jurgaičių ir Palangos kapinynų medžiaga, kur jų aptikta kartu su VIII—IX a. radiniais.

VIII—IX a. skiriami Ladogos (Гуревич Ф. Д., 1950, c. 180), Padneprės (Школьников Н. А., 1978, рис. 2 : 6—12, 18—20), taip pat Rytų Europos stepių klajoklių kapuose (Федоров-Давыдов Г. А., 1966, c. 73) rasti tokio pat tipo margi karoliai.

⁷ IEM, AR 500 : 105, 171.

Naugardo karoliai, puošti akutėmis, chronologiškai vėlesni, yra iš X—XI a. (Шапова Ю. Л., 1956, c. 177—178).

Latvijoje Asuotės ir Daugmalės piliakalniuose bei kitose vietovėse aptikti margi su akutėmis karoliai skiriami X—XII a., nors kai kuriuose paminkluose, kaip ir Lietuvoje, jų pasitaiko nuo VIII a. (Шапова Ю. Л. и Даўга И. В., 1961, c. 191).

Zinoma, kai kurie ir Lietuvoje rasti šio tipo karoliai galėjo patekti į vėlesnio laikotarpio paminklus.

SPALVOTŲ KAROLIŲ PAPLITIMAS, CHRONOLOGIJA IR KILMĖ

Peržvelgus ir suklasifikavus spalvoto stiklo karolius, matyti, kad gausiausią grupę sudaro įvairių tipų vienspalviai karoliai. Daugiausia pasitaikė tamsiai mėlynos spalvos; tarp jų yra ir šviesesnių, ir net paaukuotų, pasidabruotų. Toliau eina tamsiai mėlyni rantyti karoliai; kitų spalvų tėra vienetai. Po jų eina kampuoti ir pagaliau — margi.

Sprendžiant iš radimo aplinkybių, visų grupių karoliai Lietuvoje daugiausia buvo paplitę VIII—XIII amžiuje. J. Ščiapova, atlikusi 37 karolių technologinius tyrimus, priėjo išvadą, kad jie yra iš X—XII amžiaus. Tačiau tyrimų autorei, besiremiančiai vien šiais duomenimis ir nežinančiai kitų su minėtais lietuviškais karoliais aptiktų radinių, buvo sunku nustatyti tikslesnę chronologiją. Todėl ir susidarė kai kurių chronologinių netikslumų. Matyt, karolių cheminė sudėtis, amžiams bėgant, nedaug keitėsi, labai pakito ir jų formos. Tad pagrindinis kriterijus chronologijai nustatyti lieka radimo aplinkybės, radiniai, su kuriais aptikti karoliai.

Remiantis kapų radiniais, Lietuvoje aptiktus karolius galima skirti trimis chronologiniams etapams. VIII—IX a. priklauso tamsiai mėlyni, geltoni, žali bei kapoti biseriniai ir margi karoliai. Žinoma, jų pasitaiko ir X—XI, net XIII a., bet vėliau jie sudaro mažumą.

IX—X a. daugiausia buvo dabintasi paaukuotais bei pasidabruotais (Palanga, Kaukai, Stragnai), rantytais ritinio formos karoliais.

X—XII ir iš dalies net XIII a. gausiausia karolių: tai lygūs rutulio, žiedo, statinaitės, citrininiai kampuoti, dvigubo nupjauto kūgio, įvijiniai ir šiek tiek rantytų. Ilgiausiai — net iki XIV—XV a. išsilaikė kampuoti biseriniai ir dvigubo nupjauto kūgio formos karoliai.

Biserinių ir dvigubo nupjauto kūgio formos karolių, kaip ir visų kitų, chronologija nėra visiškai tiksli. Kai kurie iš jų pasirodė net VIII a.

pabaigoje—IX a. pradžioje, bet daugiausia yra iš X—XIII a. paminklų.

IX—XIII a. karolius palyginti su ankstesniais yra sunkus ir sudėtingas uždavinys. Ankstesnių amžių, išskyrus II—IV a. įvežtinius stiklo ir emalio karolius, jie plačiau neaptarti. Tačiau, išnagrinėjus IX—XIII a. karolius, galima pasakyti, kad visais laikais jie buvo vienodų spalvų, ornamento ir formos. Gal II—IV a. kiek daugiau vyravo siauri, ilgi ir plokšti keturkampiai karoliai. Vėliau jų gerokai padaugėja, atsiranda naujų formų: citrininių, daugiagubų, paplinta rantyti neskaidraus, tamsiai mėlyno stiklo karoliai, kurių I—V a. buvo nedaug ir visi padaryti iš skaidraus stiklo (Michelbertas M., 1972, p. 41—42), o VI—VII a. kapuose, išskyrus Rubokų kapą Nr. 39, jų visai nerasta (Tautavičius A., 1972a, p. 142).

Stiklo karolių suvestinė rodo, kad Lietuvoje jie paplito gana plačiai, bet radimo vietos išsidėsčiusios netolygiai.

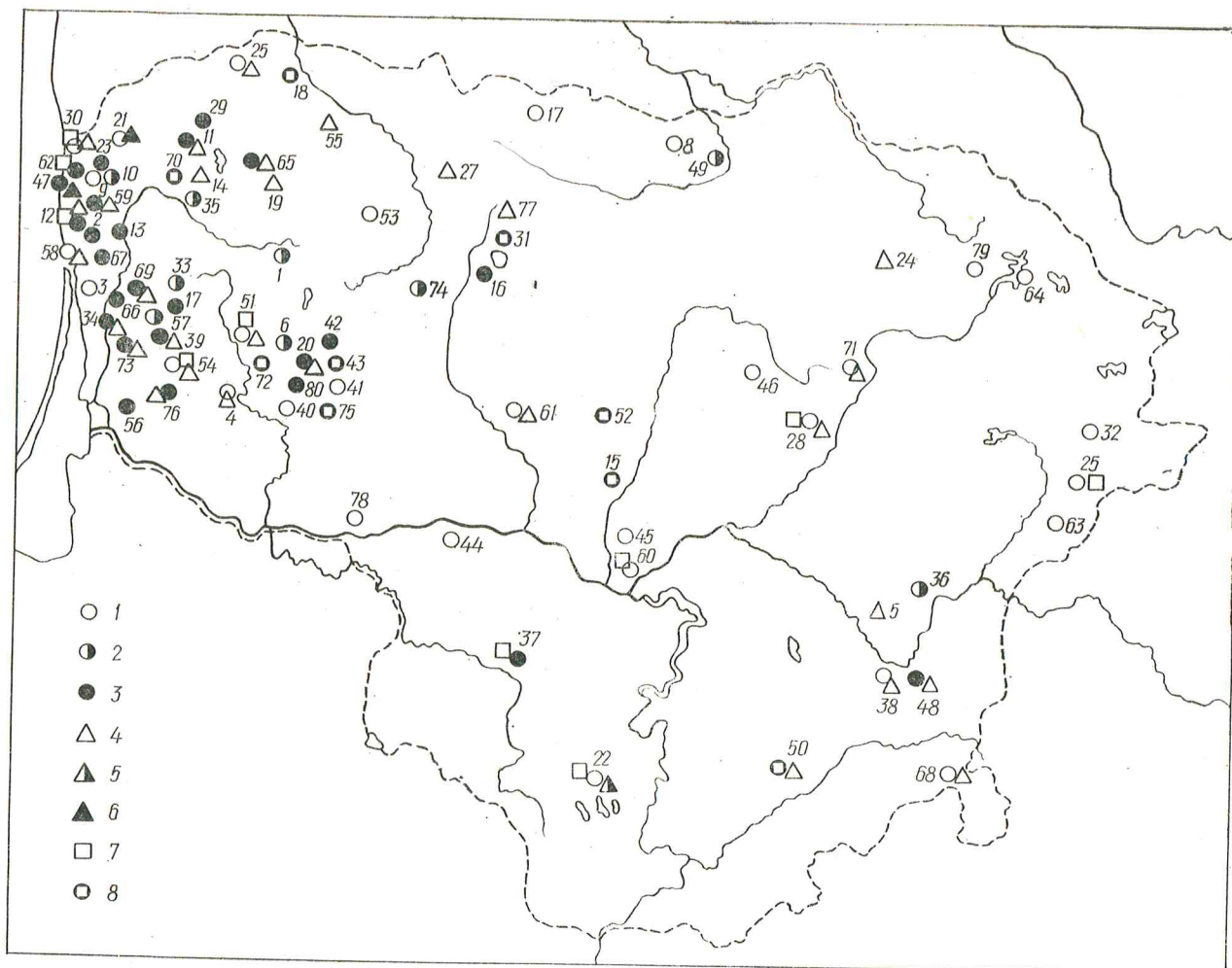
Daugiausia karolių aptikta vakarų Lietuvoje, bet ir čia jų radimo vietos pasiskirsčiusios nevienodai (pav. 2). Tankiausia jų šiaurės vakaruose, prie Baltijos jūros (dabartiniai Klaipėdos, Kretingos ir iš dalies Plungės raj.). Čia suregistruota 18 vietovių, kuriose aptikta apie 1000 karolių, t. y. ketvirtadalis visų Lietuvoje rastųjų. Vien Stragnuose buvo apie 700, nemažai Palangoje (iš 374 ištirtų kapų 47 kapuose ir 25 vietose atsitiktinai rasta karolių bei jų apvarų), Lazdiniukuose, Prysmančiuose, Gintališkėje.

Antroji sritis — Nemuno delta (Šilutės raj.). Čia žinomos 7 radimo vietos ir priskaičiuota maždaug 400 karolių. Daugiausia (200) iš Svėkšnos, nemažai iš Paulaičių, Jurgaičių ir kt.

Trečioji sritis — centrinė Zemaitija (Šilalės raj. ir Šilutės raj. pats pakraštys). Be to, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad šiaurės vakarų Lietuvoje karolių aptikta daugelyje kapų, o šioje srityje — tik kai kuriuose. Pvz., iš 265 Bikavėnuose ištirtų kapų karolių rasta tik trijuose. Žąsine ištirti 203 kapai: karolių aptikta 3 kapuose ir 2 vietose atsitiktinai; Paragaudyje ištirtas 71 kapas: karolių rasta keturiuose ir pan.

Panašus vaizdas ir Lietuvos šiaurėje, buv. žiemgalių teritorijoje: 4 radimo vietose aptikta apie 20 karolių. Pvz., Jauneikiuose ištirti net 467 kapai, o karolių rasta vos keturiuose, iš 65 Pamiškiuose ištirtų kapų karolių aptikta tik viename; Linksmučiuose ištirti 89 kapai, o karolių nepasitaikė.

Tokia padėtis yra ir Žiemgaloje — Latvijos teritorijoje; ten paminklų su stiklo karoliais taip pat beveik nėra (Мугуревич Э. С., 1965, рис. 31). Likusioje Lietuvos dalyje jie išsidėstę vienodžiau ir ryškesnių susitelkimo vietų nepastebėta. Tačiau ir čia kapų su karoliais nedaug. Pvz., Ncravuose ištirta 50 pilkapių su 101 kapu,

2 pav. Stiklo karolių paplitimas Lietuvoje: 1 — apvalūs lygūs, 2 — apvalūs ranti, 3 — apvalūs lygūs ir ranti, 4 — margi, 5 — paausuoti ir pasidabruoti, 6 — margi paausuoti ir pasidabruoti, 7 — kampuoti, 8 — neiškūs

o karolių rasta tik dviejuose. Panaši padėtis ir Kretonių pilkapyne.

Kyla klausimas, kodėl taip yra. Greičiausiai lėmė dvi aplinkybės: prekybos keliai ir turiniai santykiai. Žinoma, galėjo turėti įtakos ir mada.

Paminklų su spalvoto stiklo karoliais daugiausia yra prie Baltijos jūros — pagrindinio tranzitinio prekybos kelio bei upių (Minijos, Jūros, Nevėžio, Nemuno ir kt.) vidaus prekybos kelių. Toks pat vaizdas ir Latvijoje, kur karolių, palyginti su mūsų teritorija, rasta daugiau. Jau 1965 m. duomenimis, ten suregistruota apie 6000 (Мугуревич Э. С., 1965, с. 72). Radimo vietos irgi susitelkusios pajūryje ir prie Dauguvos upės — buvusio tranzitinio prekybos kelio (Мугуревич Э. С., 1965, рис. 31).

Stiklo karoliai buvo ne tik gražus papuošalas, savo vertės nepraradęs visais laikais, bet ir turtingumo požymis. Bebeik visi jie rasti turtingų mirusiųjų kapuose. Pvz., Palangoje kape Nr. 142, be stiklo karolių, dar aptikta vytinė ant-

kaklė kilpiniais galais, 2 kryžiniai smeigtukai sidabru dengtomis galvutėmis, 5 apyrankės, 3 žiedai, gintaro karolis bei gintaro verpstelis ir audinio liekanų; kape Nr. 87 karolių rasta su arabų dirchemais, antkakle užkeistais kilpiniais galais, apyranke tordiruotais užkeistais galais, apskritine plokšteline ažūrine sege, įvijomis, peiliuku, kape Nr. 31 — su 11 apyrankių, 5 žiedais, 2 smeigtais, tošine dėžute, peiliuku, o kape Nr. 49 — su antkakle, sege, apyranke, žiedu ir net kalaviju, kuris laikomas diduomenės ginklu (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1964, p. 199; Vaitkunsienė L., 1978a, p. 30), Lazdininkuose kape Nr. 14 (1976 m. tyr.) — su importine paausuota sege.

Dar labiau turtingumas išryškėja centrinės Žemaitijos paminkluose, kur, kaip jau minėta, rasta nedaug karolių, bet tik galbūt pačių turtingiausių kapuose. Pvz., Paragaudyje kapuose Nr. 28 ir 48 palaidotos jaunos mergaitės su puošniomis kepurėlėmis iš suvertų žalvarinių gran-

dėlių. Tokias kepurėles nešiojo moterys, kurias tyrinėtojai skiria diduomenei (Tautavičius A., 1970b, p. 114; Vaitkunskienė L., 1978a, p. 33). Turtingų, bet suardyto kapų yra buvę ir Žašine.

Tas pats vaizdas ir šiaurės Lietuvoje. Pvz., Jauneikiuose kape Nr. 28 palaidota mergaitė, kurios įkapės, be karolių, sudarė 2 antkaklės, viena iš jų — sidabrinė, 2 apyrankės, 3 smeigtukai, geriamojo rago apkalai ir smulkios drabužių papuošimo įvijos.

Rytų Lietuvos Neravų pilkapyno pilkapyje Nr. 4, kape Nr. 7 dar buvo rasta 4 apyrankės, 2 verpsteliai, smulkių įvijų, peiliukas ir neaiškios formos susilydžiusių žalvario papuošalų.

Kaip jau sakyta, karoliai yra turtingųjų papuošalas. Šitai patvirtina ir piliakalnių tyrinėjimų medžiaga. Antai Mažulonyse, Kaukuose jų rasta su kitais nevietinės kilmės daiktais: šiferiniais verpsteliais, kryželio formos kabučiais, segėmis ir kt.

Smulkiais biseriniais karoliukais buvo puošiami drabužiai, apgalviai, galvos danga bei tošinės dėžutės — daiktai, būdingi turtingų moterų kapams. Tai rodo Siraičių, Gintališkės, Sarių kapinynų medžiaga. Šių karolių Lietuvoje rasta labai nedaug, ir jie buvę atvežti iš kitur. O įvežtinių įsigyti buvo dar sunkiau: kuo gyvenvietės toliau nuo prekybos kelių, tuo mažiau karoliukų tekdavo gyventojams.

Visa tai rodo, kad IX—XIII a. Lietuvoje jau buvo ryški turtinė diferenciacija.

Kai kurie tyrinėtojai, remdamiesi tuo, jog karoliai — turtingųjų įkapė, dar kelia mintį, kad jie galėjo būti vartojami ir kaip pinigai (Янин В. Л., 1956, c. 179; Мугуревич Э. С., 1965, c. 176). Žinoma, taip galėjo būti, bet iš kapuose rastų apvarų, sudarytų apgalvių, papuoštų dėžučių ir net drabužių matyti, kad pagrindinė karolių paskirtis buvo dabintis.

Kadangi jais nebuvo plačiai dabinamasi, ky-la kilmės klausimas, ar jie gaminti vietoje ar atvežti iš kitų kraštų. Į šį klausimą aiškiausiai galėtų atsakyti karolių technologinė analizė. L. Ščiapova, kaip jau minėta, ištyrė 37 karolius, bet jos tyrimo rezultatai dar nedavė galutinio atsakymo. Tai pripažįsta ir pati tyrimų autorė, nurodydama, kad karolių cheminė sudėtis ir technika yra labai įvairi ir sudėtinga. 2 IX—XII a. mėlyno stiklo karolius iš Paulaičių ir tamsiai mėlyną to paties laikotarpio akutę iš Palangos ištyrė taip pat K. Strazdas. Jis linkęs manyti, kad stiklo karoliai buvo įvežami, nes jo ištirtieji pagaminti iš nevietinės žaliavos (Страздас К., 1980, c. 50—52). Tačiau toks mažas ištirtų karolių kiekis dar neduoda patikimo atsakymo.

IX—XIII a. apie stiklo gamybą Lietuvoje kol kas nieko nežinoma, matyt, ji nebuvo išvystyta arba visai jos nebuvo. Bet kadangi Lietuvoje

daugiausia aptinkama tamsiai mėlyno neskaidraus ir pusiau skaidraus stiklo karolių, kyla mintis, jog dalį jų galėjo pagaminti ir vietiniai meistrai. Tai pripažįsta ir kiti tyrinėtojai (Mora H., 1938, p. 365; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 72), motyvuodami tuo, kad mėlynas stiklas Lietuvoje naudotas nuo III—IV a. ne tik karoliams gaminti, bet ir kitiems vietinės gamybos metalo dirbiniams puošti. Šio stiklo akutėmis buvo dabinamos smeigtukų galvutės, pakabučiai. K. Strazdas, ištyręs 1 akutę, padarė išvadą, kad jos cheminė sudėtis skiriasi nuo tamsiai mėlynų karolių. Ji yra ne stiklinė, o pagaminta iš kažkokios masės, todėl negali būti kaip vietinės stiklo karolių gamybos įrodymas (Страздас К., 1980, c. 49—52).

Kiti stiklo gamybos tyrinėtojai, pvz., M. Bezborodovas kelia mintį: jeigu Senojoje Rusijoje jau buvo lydomas metalas, tai turėjo būti žinoma ir stiklo gamyba, nes jai tiks tie patys tigliai ir tos pačios krosnys bei krosnelės (Лезбородов М. А., 1956, c. 100). Lietuvoje metalo lydomas buvo žinomas ir naudojamas dar prieš mūsų erą. Išėtų, kad mūsų protėviai irgi žinojo stiklo gamybos paslaptis ir galėjo pasigaminti kai kurių karolių, ypač tamsaus mėlyno stiklo, kurie Lietuvoje buvo labiausiai mėgstami.

Paulaičių rautyto tamsiai mėlyno karolio cheminė struktūra parodė, kad toks stiklas buvo labiausiai paplitęs Venecijoje, Senojoje Rusijoje, Kaukaze, Lenkijoje ir Vidurinėje Azijoje (Страздас К., 1980, c. 52), t. y. labai plačiame regione. L. Ščiapova linkusi manyti, jog rautyti mėlyno stiklo karoliai yra patekę iš Senosios Rusios (Щапova Ю. Л., 1962, c. 84—85). Tačiau palyginus Naugarą, kaip pagrindinį stiklo gamybos centrą, su Lietuva, susidaro atvirkščias vaizdas: Naugarde šios grupės karolių rasta tik 21 ir jie datuojami XI—XIII a. (Щапova Ю. Л., 1956, c. 175—176). Tuo tarpu Lietuvoje jų yra daugiau kaip 600, ir čia jie atsirado net VI—VII a. (Tautavičius A., 1972a, p. 142), o IX—XI a. kapuose jų jau apstu. Taigi galima daryti prielaidą, kad juos galėjo pagaminti vietiniai meistrai, bet tai yra hipotezė, kurią galės įrodyti tik platesni technologiniai tyrimai.

Reikia sutikti su J. Ščiapovos ir K. Strazdo prielaidomis, kad dauguma stiklo karolių buvo įvežti iš kitų kraštų. Tai liudija jų paplitimo arealas: rasta daugiausia vakarų Lietuvoje — pajūrio zonoje, prie pagrindinio Baltijos jūros prekybos kelio, kur susikaupę ir kiti importiniai daiktai bei su prekyba susijusios svarstyklės ir svareliai.

Lietuva, kaip žinoma, IX—XIII a. jau palaikė prekybos ryšius ir su Vakarų, ir su Rytų Europos bei tolimesniais Artimųjų Rytų kraštais. VIII—IX a. ir iš dalies X a. stiklas buvo plačiai gamintas Sirijoje, Egipte, Bizantijoje (Щапova

ва Ю. Л., 1972, с. 86), о X—XIII а.— Senosios Rusios žemėse, kur jau buvo miestai — stambūs amatų ir prekybos centrai: Naugardas, Kijevas, Smolenskas (Янин В. Л., 1953; Щапова Ю. Л., 1962, с. 84—86; 1972, с. 92—96), Senoji Riazanė (Монгайт А. Л., 1953, с. 301, 319) ir kiti. Tai gi iš šių pagrindinių centrų ir galėjo patekti dalis spalvoto stiklo karolių.

Įvežiniams jau ir anksčiau buvo skiriami paaukuoti bei pasidabruoti karoliai (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1971, p. 24; Kuncienė O., 1972, p. 181). Atlikusi Naugarde ir Latvijoje, Asuotės piliakalnyje, rastų karolių technologinius tyrimus, J. Ščiapova priėjo išvadą, kad jie gaminti ne serijiniu būdu, o individualiai ir greičiausiai patekę iš Bizantijos, nes ten VIII—X a. buvo jau daug pasiekta pasidabruoti ir paaukuoti stiklo gamyboje (Щапова Ю. Л., 1962, с. 94; 1972, с. 82).

Taigi ir mūsų pasidabruoti bei paaukuoti karoliai tikriausiai yra bizantiškos kilmės.

Iš Bizantijos ir kitų Artimųjų Rytų kraštų turėtų būti patekę ir citrinos formos dvigubi, trigubi, keturgubi ir t. t. (Kaukai, Palaukė, Neravai, Švėkšna) bei visi biseriniai karoliukai (Stragnai, Švėkšna, Palanga).

Importiniais laikomi ir margi karoliai. Iki šiol jie ir vadinti bizantiškais. Atlikusi mūsų karolių technologinius tyrimus ir palyginusi su naugardiškių, J. Ščiapova iškelia mintį, kad jie galėjo patekti iš Sirijos arba jai priklausančių kraštų.

Latvijoje rasti šios grupės karoliai taip pat kildinami iš Artimųjų Rytų (Мургуевич Э. С., 1965, с. 76). Tačiau E. Mugurevičius daro prielaidą, kad ankstyvieji VIII—IX a. karoliai galėjo patekti ir iš Vakarų Europos, Reino sričių (Мургуевич Э. С., 1965, с. 76). Be abejo, dalis ir į Lietuvą galėjo patekti iš Vakarų Europos per Skandinavijos kraštus, nes su Skandinavija buvo palaikomi gana glaudūs prekybos ryšiai.

Likusieji rutulio, suploto rutulio, statinaitės, dvigubo pupjauto kūgio, daugiakampiai ir kitokie karoliai pagal cheminę sudėtį ir išorines žymes yra vienodi su Senosios Rusios žemėse aptiktaisiais; dalis jų, kaip jau minėta, greičiausiai iš ten ir pateko į Lietuvą.

Reikia manyti, kad nemaža dalis jų įvežta iš Naugardo, su kuriuo Lietuva X—XIII a. itin glaudžiai prekiaavo. Tada pas mus pateko ne tik karoliai, bet ir kiti Naugardo juvelyrų gaminiai: zoomorfiniai kabučiai, stiklinės apyrankės bei Naugardo grivnos ir kt. Stiklo karolių, be abejo, pateko ir iš kitų miestų: Smolensko, Polocko, Kijevo, kur stiklo gamyba taip pat buvo išvystyta. Smolensko gamybai J. Ščiapova priskiria karolį iš Pala ukės.

Dalis karolių į Lietuvą galėjo patekti ir iš vakarinių slavų žemių — Pamaro, su kuriuo

Lietuva irgi palaikė prekybos ryšius. X—XI a. čia taip pat jau buvo žinomų stiklo gamybos centrų: Volinas ir kiti miestai (Kostrzewski J., 1962, p. 257—258).

Susumavus tyrimo rezultatus ir palyginus Lietuvos karolius su Latvijos, galima daryti išvadą, kad į Lietuvą, kaip ir į Latviją, jie pateko iš dviejų gamybos centrų: VIII—IX a., iš dalies ir X a. — iš Artimųjų Rytų, o XI—XIII a. — iš Senosios Rusios miestų. Klausimas dėl įvežimo iš Vakarų Europos lieka neišaiškintas. Jį galės išspręsti tik ateities tyrinėjimai.

STIKLO KAROLIŲ PAPLITIMAS LIETUVOJE IX—XIII a.

1. Akmenskinė, Plungės raj.
1967 m. kapinyne k. Nr. 2 rasta 4 tamsiai mėlyni rautyti karoliai, kiti susilydę, neišskios formos bei spalvos.
TKM, 13872.
Lit.: Valatka V., 1967, p. 11.
2. Anduliai, Kretingos raj.
1967 m. kapinyne atsitiktinai rastas tamsiai mėlynas lygus suploto rutulio formos, o 1972 m. k. Nr. 1—3 tamsiai mėlyni lygūs apvalūs statinaitės formos ir rautyti neišskios formos karoliai.
Kr. KM, 5232, kiti be inv. Nr.
Lit.: Jablonskis I., 1974, p. 83.
3. Bandužiai, Klaipėdos raj.
1974 m. kapinyne, plote Nr. 6 rastas tamsiai mėlynas lygus suploto rutulio formos trigubas karoliukas.
Kl. KM, be inv. Nr.
Lit.: Vaitkunsienė L., 1974, p. 38.
4. Bikavėnai (Pajūriškiai), Silutės raj.
1967—1968 m. kapinyne k. Nr. 17 rasta 19 lygių apvalių mėlynų viengubų, dvigubų ir keturgubų, k. Nr. 20—2, o k. Nr. 239—20 suploto rutulio formos taip pat dvigubų ir trigubų karoliukų, nemažai fragmentų, vienas margas. Be to, 2 karoliai — žalias suploto rutulio ir margas — rasti atsitiktinai.
IEM, AR 490 : 46, 54, 55, 753; SKM, A. 480/48, 49.
Lit.: Tautavičienė B., 1970, p. 81; Kuncienė O., 1972, p. 246.
5. Bradeliškės, Vilniaus raj.
1970 m. piliakalnyje rasta margų karolių žalvarinių įvijų aparvoje.
IEM, AR 400 : 39.
6. Dargaliai, Silalės raj.
Kapinyne aptiktas mėlynas ritinio formos rautytas karolis.
IEM, AR 560 : 7.
7. Daukšaičiai, Klaipėdos raj.
1970—1971, 1974 ir 1976 m. kapinyne atsitiktinai rasta 91 karolis ir 19 fragmentų. Jie tamsiai mėlyni, lygūs, rutulio, suploto rutulio, rautyti ritinio ir suploto rutulio bei statinaitės formos. Aptikti ir 2 geltoni citrinos ir ritinio formos karoliai.
PGM, Ap. 528—547, 601—610, 2683—2701, 2702—2748; dalis be inv. Nr.
8. Degėšiai, Pakruojo raj.
1949 m. kapinyne rasti 6 apvalūs lygūs statinaitės formos avietės spalvos karoliukai.
IEM, AR 59 : 2.
9. Dimitravas (Tarvydai), Kretingos raj.
1941 m. kapinyne aptikti 2 melsvi lygūs rutulio formos karoliai žalvarinių įvijų aparvoje.
KVIM, 1804 : 13, 28.
10. Genčiai, Kretingos raj.
1960 m. kapinyne rastas tamsiai mėlynas suploto rutulio

formos rantytas karolis.

Kr. KM, 28/4.

11. Gintališkė, Plungės raj.

Kapinyne atsitiktinai ir 1940 m. k. Nr. 5, 14, 19 bei 1968—1969 m. rasta apie 100 karolių aparose ir pavienių. Jie mėlyni, geltoni apvalūs, rutulio bei dvigubo nupjauto kūgio formos, taip pat tamsiai mėlyni, rantyti ir margi.

KVIM, 793 : 32, 1693 : 3a, 3b, 4, 60, 1703 : 124, 358—367, 368, 371, 380; IEM, AR 32 : 12, 13; TKM, 16314, 16423, 16424, 16360, 16479, 21525, 21544, 21766, 21792, 21938, 22243, 22504, 22568, 22624.

Lit.: Nagevičius V., 1935, p. 107, LAB, p. 471; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1959, p. 47—48; 1970, p. 155; Valatka V., 1970, p. 97; Kuncienė O., 1972, p. 181; Vaitkunskienė L., 1979, p. 56, pav. 16.

12. Gintarai, Kretingos raj.

1976 m. kapinyne atsitiktinai rasta 10 karolių: tamsiai mėlynų lygių, apvalių, suploto pusrutulio, dvigubo nupjauto kūgio, biserinių, rantytas suploto rutulio, geltonų ir mėlynų citrinos formos.

PGM, Ap. 2547—2557.

13. Girkaliai, Klaipėdos raj.

1966 m. kapinyne atsitiktinai ir k. Nr. 19, 43, o 1976 m. atsitiktinai aptikta lygių apvalių tamsiai mėlynų ir baltų rutulio, statinaitės, paauksuotų citrinos formos, kampuotų, rantytų ir margų karolių, k. Nr. 24 — apgalvis su 4 mėlynais lygiais mažais karoliukais. Iš viso rasti 34 karoliukai.

Kl. KM, be inv. Nr.; IEM, AR 492 : 99, 150, 261, 262, 263, 327, 337, 379—383; PGM, Ap. 2446—2458.

Lit.: Куликаускаене Р., 1968, c. 69; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1971, p. 24, pav. 2; Kuncienė O., 1972, p. 246.

14. Godeliai, Plungės raj.

1940 m. kapinyne k. Nr. 9 rastas margas karolis žalvarinių įvijų aparoje.

KVIM, 1690 : 40.

15. Graužiai, Kėdainių raj.

1938 m. kapinyne k. Nr. 91 ir 96 (52) rasti mėlynas ir geltonas neaiškios formos karoliai.

Lit.: Tyrinėjimų ataskaita, 1938, p. 79.

16. Jakštaičiai, Šiaulių raj.

1972 m. kapinyne k. Nr. 45 aptiktas mėlynas rantytu paviršiumi ir lygus mėlynas ritinio formos karolis žvangučių ir sraigčių aparoje.

IEM, AR 539 : 104.

Lit.: Urbanavičius V., 1974, p. 97.

17. Jauneikiai, Joniškio raj.

1975—1976 m. kapinyne k. Nr. 28, 81, 199, 202 rasti 6 apvalūs žalsvi, melsvi ir tamsiai mėlyni karoliukai.

IEM, neinventorinti.

Lit.: Tautavičius A., 1975, p. 28, 69, 139, 141; Tautavičienė B. ir Tautavičius A., 1977, p. 140.

18. Jautakiai, Mažeikių raj.

1976 m. piliakalnio gyvenvietėje aptiktas mėlyno neaiškios formos karoliuko fragmentas.

Lit.: Merkevičius A. ir Stankus J., 1977, p. 258.

19. Juodsodė, Telšių raj.

1958 m. kapinyne k. Nr. 11 rastas tamsiai mėlynas karolis, puoštas baltomis juostelėmis.

TKM, 7912.

20. Jurgaičiai, Šilutės raj.

1967 m. kapinyne k. Nr. 1 aptikta 17 stiklo ir gintaro karolių aparą, k. Nr. 7—2 smulkūs kampuoti karoliukai, k. Nr. 14 — 80 smulkių gelsvų ir balkšvų, k. Nr. 19 — 16 margų smulkių karoliukų, atsitiktinai IV plote — žalsvas rantytu paviršiumi ir V plote — 1 margas.

IEM, AR 406 : 16, 17, 122, 199, 202.

Lit.: Nakaitytė L., 1972, p. 110.

21. Kašučiai, Kretingos raj.

1969 m. kapinyne k. Nr. 4 rasti 3 mėlyni apvalūs lygiūs, k. Nr. 15—28 mėlyni, geltoni suploto rutulio ir rutulio formų karoliai žalvarinių įvijų ir gintaro karolių aparoje. 1976 m. atsitiktinai aptikti 8 tokių pat formų karoliai, tarp jų mėlynas dvigubas citrininis ir margas.

Kr. KM, 10154/7, 85; dalis be inv. Nr.

PGM, Ap. 2569—2580.

Lit.: Radzvilovaitė R., 1970, p. 70.

22. Kaukai, Alytaus raj.

1967—1969 m. piliakalnyje rasta apie 50 tamsiai mėlynų, geltonų, pasidabruotų, dvigubo nupjauto kūgio, suploto rutulio, citrinos ir daugiakampio formos karolių.

IEM, AR 500 : 21—23, 95—107, 170—175, 280—287, 318—320, 330, 351—353, 397—400, 497—501.

Lit.: Volkaitė-Kulikauskienė R., 1971, p. 24, pav. 2; Kulikauskas P., 1970, p. 19.

23. Kereliai, Kupiškio raj.

Piliakalnyje rastas tamsiai žalsvas rutulio formos juostelėmis puoštas karolis.

KVIM, 904 : 5.

24. Kiauleikiai (Kirminų kalnas), Kretingos raj.

1908 ir 1940 m. kapinyne k. Nr. 4, 15, 17, 29, 32, 34, 35, V ir atsitiktinai rasti 66 lygūs rutulio, suploto rutulio, statinaitės ir rantyti ritinio bei suploto rutulio formos karoliai. Be to, 6 tamsiai mėlyni dvigubi ir trigubi karoliai aptikti žalvarinių įvijų aparoje.

KVIM, 1822 : 22, 23, 56—58, 66, 98.

IEM, EM 4 : 251—305, 322—325, AR 4 : 347.

Lit.: Nagevičius V., 1935, p. 65, pav. 9; Danilaitė E., 1961, p. 106—107; LAB, p. 472.

25. Kretuonys, Svenčionių raj.

1976—1977 m. pilkapyne pilk. Nr. 13 kape Nr. 5, 6 rasti 8 mėlyni ir žali, 2 kampuoti karoliai, smulkus geltonas suploto rutulio formos karoliukas ir susilydžiusio geltono stiklo gabaliukas.

IEM, neinventorinti.

Lit.: Butėnienė E., 1977, p. 135; Бутенене Э., 1977, c. 421.

26. Kukiai, Mažeikių raj.

1973 m. kapinyne rasta 13 mėlynų suploto rutulio karolių ir margas.

MKM.

Lit.: Cholodinska A., 1974, p. 79; Valatka V., Valatkienė L., 1978, p. 83, 84; Валатка В., 1977, c. 423.

27. Kuntaičiai, Šiaulių raj.

Kapinyne atsitiktinai rasti 4 margi karoliai.

SAM, 476.

Lit.: Kuncienė O., 1972, p. 246.

28. Kurklintiškiai, Ukmergės raj.

1936 m. kapinyne atsitiktinai aptikta tamsiai mėlynų ir gelsvų suploto rutulio, daugiakampio formos ir juostelėmis ornamentuotų karolių.

KVIM, 977 : 31—34; IEM, AR 92 : 121—125.

29. Laiviai, Plungės raj.

1940, 1949—1951 ir 1959 m. kapinyne k. Nr. 6, 15, 20, 41, 148, 154, 181, 193, 237 ir atsitiktinai rasti 42 karoliai: tamsiai mėlyni, geltoni, baltas suploto rutulio, ritinio formos.

KVIM, 1689 : 132, 160; IEM, EM 2 : 48, 49, 80—82, 88, 89, 103, 104, 191, 735—737, 967—978, 1034, 1478; Kr. KM, 5199—5200.

Lit.: Kuncienė O., 1972, p. 181, 246.

30. Lazdininkai, Kretingos raj.

1940, 1958, 1976, 1977 ir 1978 m. kapuose Nr. 3, 16, 24, 1958 m. kapuose Nr. 12, 24, 1976—1977 m. kapuose Nr. 13, 14, 48, 69, 73, 75, 76, 81, 89, 90, 108, 109, 110, 112, 115, 125, 126, 159, 171, 179, 197, 202 ir 1978 m. kape Nr. 2 rasta apvalių rutulio, suploto rutulio, statinaitės, dvigubo nupjauto kūgio, kampuotų, rantytų ir margų karolių.

KVIM, 523, 1774 : 3, 36; Kr. KM neinventorinti.

Lit.: LAB, p. 326.

Patkauskas S., 1978, p. 147—148; Паткаускас С., 1977, c. 429.

31. Lepšiai (Aleksandrija), Šiauliuose.

1937—1938 m. kapinyne rasta neaiškaus tipo ir spalvos karolių aparą su žalvarinėmis įvijomis ir žalvariniu ažūrinu kabučiu.

- SAM, 1435, 1174.
Lit.: Naudužas J., 1959, p. 181.
32. Mažulonys, Ignalinos raj.
1907—1908 m. piliakalnyje rasta 113 nedidelių apdegusių gelsvų, žalsvų bei melsvų lygių suploto rutulio formos karoliukų.
VE, 789/95.
Lit.: Daugudis V., 1961, p. 30; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 96.
33. Mikuižiai, Klaipėdos raj.
1976 m. atsitiktinai rastas tamsiai mėlynas rautytas ritinio formos karolis.
PGM, Ap. 2531.
34. Mockaičiai, Klaipėdos raj.
1909 m. atsitiktinai kapinyne aptikti 3 tamsiai mėlyni rautyti suploto rutulio ir ritinio formos, 2 margi, o 1963 m.—rautytas tamsiai mėlynas ritinio formos, 1970—1972 ir 1976 m.—40 tokios pat formos ir spalvos karolių bei 11 fragmentų.
KVIM; 18 : 3, 935 : 4; ŠAM, 718 : 3; IEM, AJR 407 : 3; PGM; Ap. 506—512, 611—618, 750—754, 2499—2519.
Lit.: Volkaitė-Kulikauskienė R., 1971, p. 24.
35. Nausodis, Plungės raj.
1949 m. kapinyne k. Nr. 2 aptiktas tamsiai mėlynas rautytas karolis.
IEM, AR 7 : 26, 28.
36. Nemenčinė, Vilniaus raj.
Rastas geltonas dvigubas karoliukas, mėlynas rautytas suploto rutulio formos smulkus mėlynas dvigubas.
IEM, AR 226 : 17, 45, 269.
37. Nendriniai, Kapsuko raj.
1966—1967 m. kapinyne rasti 5 lygūs apvalūs tamsiai mėlyni statinaitės, daugiakampio, pusrutulio ir baltai pilkšvi elipsės formos bei rautytas karoliai.
IEM, AR 497 : 167, 168, 232—234.
38. Neravai (Grigiškės), Trakų raj.
1972 m. pilk. Nr. 4 ir 7 aptikta susilydžiusių neaiškios formos raudonų, geltonų karolių, melsvas, o 1937 m. atsitiktinai — margas karoliukas.
IEM, AR 117 : 308; vėlesnių tyrinėjimų neinventorinti.
39. Nikėlai, Silutės raj.
1936 m. kapinyne rasti 2 lygūs suploto rutulio žalsvi, 23 rautyti suploto rutulio formos tamsiai mėlyni ir 2 margi karoliai. 1970—1974 ir 1976 m. atsitiktinai aptikti 98 suploto rutulio, lygūs apvalūs ritinio formos ir rautyti tamsiai mėlyni, žalsvi bei 3 margi karoliai.
KVIM, 833 : 112, 120, 123; SKM, A. 496/2 PGM, Ap. 568—574, 619—631, 759—795, 906—924, 2441—2445, 2794—2796; dalis be inv. Nr.
Lit.: Puzinas J., 1938, p. 284.
40. Paežeris, Silalės raj.
1966 m. kapinyne k. Nr. 37 rasta 30 biserinių žalsvų ir gelsvų karoliukų.
IEM, AR 496 : 79.
41. Pagrybis, Silalės raj.
Kapinyne rasta neaiškios formos karolių.
Lit.: LAA, 1977, t. 3, p. 77.
42. Payžnys, Silalės raj.
Rasta tamsiai mėlynas ritinio formos rautytas, 4 lygūs žydri ir 3 šviesiai mėlyni netaisyklingo ritinio ir suploto rutulio formos karoliai.
IEM, AR, 553 : 30, 45.
Lit.: Statkevičius V., 1966, p. 173.
43. Pakalniškiai, Silalės raj.
1935 m. kapinyne atsitiktinai rasta 80 (dvi aparvas) neaiškios formos baltų, žalsvų ir juodų karolių.
KVIM, 1751 : 53, 54.
44. Pakalniškiai, Sakių raj.
Žirgo k. Nr. 95 aptiktas gelsvas dvigubo nupjauto kūgio formos karolis.
KVIM, 1912 : 123.
45. Pakapiai, Kauno raj.
1939 m. kapinyne žirgo k. Nr. 9 rastas geltonas dvigubo nupjauto kūgio formos karolis.
KVIM, 1691 : 51.
46. Pakritižis, Panevėžio raj.
1927 m. kapinyne aptikti 5 tamsiai mėlyni suploto rutulio formos karoliukai.
KVIM, 1904 : 60.
47. Palanga.
1961—1962 m. kapinyne k. Nr. 9, 12, 18, 19, 30, 34a, 37, 49, 54a, 57, 59, 62, 71, 104, 144, 147, 194, 271, 331, 347 rasta tamsiai mėlynų, geltonų, žalių ir pasidabruotų įvairių formų — rutulio, pusrutulio, ritinio — rautyti ir margų karolių aparvų; k. Nr. 11, 16, 31, 33b, 34, 63, 67, 70, 87, 132, 140, 142, 145, 151, 153, 189, 190, 198, 206, 222, 251, 256, 260, 276, 279, 294, 333, 334 ir atsitiktinai — pavienių. Iš viso apie 1500 karolių, kai kurie iš jų jau sutrupėję, o iš degintinių kapų — susilydę.
IEM, AR 396 : 75, 86, 89, 92, 127, 138, 140, 143, 145, 154, 155, 165, 245, 265, 266, 277, 287, 304, 321, 421, 449, 469, 478, 498, 506, 528, 546, 547, 557, 558, 624, 793, 1042—1044, 1110, 1140, 1159, 1171, 1187, 1191, 1217, 1224, 1522, 1533, 1558, 1623, 1727, 1802, 1972, 2020, 2021, 2051, 2161, 2172, 2175, 2188, 2194, 2195, 2247, 2484, 2503, 2514, 2571, 2717—2719, 2765, 2834, 2889.
Lit.: Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 96; 1971, p. 24; Kuncienė O., 1970, p. 180, 246.
48. Palaukė, Vilniaus raj.
Kapinyne rasti 25 pusrutulio, statinaitės, citrinos formos, biserinis, margas ir rautyti mėlyni karoliai.
KVIM, 929 : 1 (visų karolių numeris bendras).
49. Pamiškiai, Pasvalio raj.
1973 m. kapinyne k. Nr. 27a rastas žalias rautytas karolis.
IEM, AR 544 : 84.
Lit.: Tautavičienė B., 1974, p. 43; Таутавичене Б., 1974, с. 394.
50. Pamusiai, Varėnos raj.
1968 m. rasta pilkapyne pilk. Nr. 10 k. Nr. 3, o kituose pilkapiuose susilydžiusių melsvų, gelsvų ir margų karoliukų.
IEM, AR 122 : 164.
Lit.: Kuncienė O., 1970, p. 63; 1972, p. 181, 247; 1973, p. 113, pav. 9.
51. Paragaudis, Silalės raj.
1973 m. kapinyne k. Nr. 29, 32, 48, 63 rasta aparvų ir pavienių mėlynų, geltonų lygių pusrutulio formos, viengubų, dvigubų, trigubų kampuotų bei dvigubo nupjauto kūgio formos ir margų karolių.
TKM, 18540, 18581, 18712, 18905.
Lit.: Valatka V., 1974, p. 77; Валатка В., 1974, с. 387.
52. Pasiekai, Kėdainių raj.
Aptikta apdegusių neaiškios formos karolių.
Lit.: LAA, 1977, t. 3, p. 84.
53. Patumšaliai, Telšių raj.
Kapinyne atsitiktinai rastas tamsiai mėlynas suploto rutulio formos karolis.
KVIM, 936 : 1.
54. Paulaičiai, Silutės raj.
1936 m. kapinyne aptikta 24 karolių aparva ir 33 pavieniai įvairių formų — pusrutulio, kampuotų, dvigubo nupjauto kūgio, ritinio formos, rautyti, elipsės, žiedo — tamsiai mėlyni, žali, margi karoliai, 1971—1976 m. rasti 35 tų pačių formų ir spalvų karoliai.
KVIM, 835 : 16, 836 : 21, 191, 233, 234, 235—241, 244—265, 1041 : 5; IEM, AR 184 : 6—12; PGM, Ap. 561—565, 672—689, 990—993, 2459—2467; dalis be inv. Nr.
Lit.: LAB, p. 471, pav. 340; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 155; Kuncienė O., 1972, p. 181.
55. Pavirvytė (Gudai), Akmenės raj.
1977 m. kapinyne atsitiktinai rastas margas karolis.
Lit.: Cholodinska A., Striaukaitė A., 1977, p. 180.

56. Pėžaičiai, Klaipėdos raj.
Kapinyne atsitiktinai aptikta 12 tamsiai mėlynų suploto pusrutulio formos apvalių lygių, rautyjų, taip pat margų karolių.
SKM, A 178—190.
57. Pociai, Silutės raj.
1909 m. kapinyne atsitiktinai rastas tamsiai mėlynas suploto rutulio formos rantytas karolis.
Lit.: Nagevičius V., 1935, p. 73, pav. 7.
58. Priešpelkiai, Silutės raj.
Kapinyne atsitiktinai rasti 8 karoliai: 6 tamsiai mėlyni, suploto rutulio, žalias lygus statinaitės formos ir margas.
SKM, A 313—315, 318—323, 325.
59. Prysmančiai, Kretingos raj.
1909 ir 1921 m. kapinyne k. Nr. 2, 4, 17, 31, 36, 43 rasti 38 tamsiai mėlyni, geltoni, žydri suploto rutulio formos lygūs, rantyti ir margi karoliai.
KVIM, 144—145, 154, 436, 442.
Lit.: Nagevičius V., 1935, lent. VII : 9; Puzinas J., 1938, p. 282; LAB, p. 471; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 155; Kuncienė O., 1972, p. 181.
60. Radikiai, Kauno raj.
1959 m. kapinyne aptikti 6 daugiakampiai, dvigubo nupjauto kūgio, statinaitės formos mėlyni, gelsvi ir žalsvi karoliai.
KVIM, 1951 : 1—3, 1936, 1939, 1977.
61. Rinkšeliai, Raseinių raj.
Suardytuose kapuose atsitiktinai rasta gelsvas statinaitės formos ir margas karolis.
KVIM, 1520 : 23.
62. Rūdaičiai, Kretingos raj.
1940 ir 1962 m. kapinyne rasta 16 tamsiai mėlynų ir geltonų statinaitės, daugiakampio formos ir rantyti karoliai.
KVIM, 1700 : 114—119, 120—121, 124, 948; Kr. KM, 5355, 5356.
63. Sariai, Svenčionių raj.
1970—1971 m. kapinyne k. Nr. 4 aptikta 10 biserinių baltų karoliukų, k. Nr. 3—4 ritinio formos: geltonas ir 3 mėlyni (prie galvos dangos).
IEM, AR 504 : 6, 16.
Lit.: Kuncienė O., 1974, p. 68—69; 1979, p. 93.
64. Sartų ežero sala, Zarasų raj.
1976 m. kapinyne atsitiktinai rasti 8 apvalūs lygūs mėlyni rutulio formos, viengubi, dvigubi ir rantyti karoliai.
IEM, AR 590 : 2—9.
65. Siračiai, Telšių raj.
1956—1957 m. kapinyne k. Nr. 6, 7, 9, 15 ir 18 atsitiktinai aptikta tamsiai mėlynų, tamsiai raudonų suploto rutulio, rantyčių ritinio formos ir margų karolių.
TKM, 7377, 7445, 7446, 7452, 7463, 7694, 6044, 6664, 7585, 7234.
Lit.: Butėnienė E., 1959, p. 165; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1959, p. 48; 1970, p. 124.
66. Skomantai, Klaipėdos raj.
Netoli piliakalnio atsitiktinai aptikta 10 karolių: tamsiai mėlynų lygių ir rantyčių suploto rutulio formų, smulkus geltonas suploto rutulio formos.
Kl. KM, 5933—5940, 5944—5946.
67. Slengiai, Klaipėdos raj.
1972 m. kapinyne k. Nr. X ir XXV rasti 5 tamsiai mėlyni suploto rutulio formos karoliai, 1 — keturgubas, 1 — margas.
Kl. KM, be inv. Nr.
Lit.: Zulkus V., 1980, p. 102.
68. Stakai, Salčininkų raj.
1952 m. pilkapyne pilk. Nr. 8, k. Nr. 4 rasta vienspalvių susilydžiusių karolių liekanų, o k. Nr. 5 — smulkių gelsvų biserinių karoliukų. Skaičius neaiškus.
IEM, AR 132 : 13.
Lit.: Tautavičius A., 1958, p. 78.
69. Stragnai, Klaipėdos raj.
Suardytuose kapuose rasta 740 įvairių spalvų daugiausia tamsiai mėlynų, žalių, geltonų, juodų, pasidabruotų bei margų karolių rutulio, suploto rutulio-žiedo, ritinio, statinaitės, daugiakampio, rantyčių ritinio, statinaitės ir žiedo formos karolių.
IEM, AR 38, 68—94, 206—210, 233, 246—252, 321—325, 382, 682, 748, 819, 831—841, 891—901, 974—977, 1020—1031, 2110—2420, 2180, 2181, 2186, 2192, 2830, 3025, 3175.
Lit.: Volkaitė-Kulikauskienė R., 1971, p. 24; Kuncienė O., 1972, p. 180, išnaša 146, 247, pav. 10.
70. Sateikiai, Plungės raj.
1940 m. kapinyne aptikta neaiškios formos stiklo karolių dalių.
Lit.: LAA, 1977, t. 3, p. 109.
71. Selpūnai, Ukmergės raj.
Kapinyne atsitiktinai rastas juodas, margas ir smulkus geltonas karolis.
KVIM, 956 : 3.
Lit.: Kuncienė O., 1972, p. 180, išnaša 152, p. 247.
72. Siaudaliai, Silalės raj.
Kapinyne atsitiktinai aptikti 25 mėlyni neaiškios formos, 1 pilkas, 2 — trigubi neaiškios spalvos karoliai ir smulkių mėlynų apdegusių karoliukų aparvėlė.
IEM, AR 551 : 84; Nevočių, Silalės raj., aštuonmetėje mokykloje.
Lit.: Statkevičius V., 1966, p. 172.
73. Svėkšna, Silutės raj.
1853 m. kapinyne aptikta 200 mėlynų, žalio, geltono stiklo rutulio, pusrutulio, ritinio, rantyčių ritinio, suploto rutulio, statinaitės ir margų karolių.
IEM, AR 6 : 379, 380, 382, 383—393, 395—405.
Lit.: LLM, t. 1, p. 464, 465; LAB, p. 471, pav. 339; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 155, pav. 2 tarp p. 144—145; Kuncienė O., 1972, p. 180, išnaša 152, p. 247; Jovaiša E., Markelevičius J., 1976, lent. VI : 35, 36.
74. Titvydiškė, Kelmės raj.
Kapinyne atsitiktinai rastas rantytas tamsiai mėlynas ritinio formos ir 2 lygūs tamsiai mėlyni rutulio formos karoliai.
KVIM, 1000 : 6.
75. Upyna, Silalės raj.
1966 m. kapinyne atsitiktinai rasti keli mėlyni lygūs, trigubas ir suploto pusrutulio formos karoliai.
Lit.: LAA, 1977, t. 3, p. 115—116.
76. Vėžaičiai (Silutė)
1894—1895 m. kapinyne aptikta maždaug 100 tamsiai mėlynų ir žalių suploto pusrutulio, ritinio formos lygių ir rantyčių bei margų karolių.
SKM, A 91/9, 14, 15, 18, 92/7, 96/6, 97/21—23, 100/6, 13, 14, 101/6, 19—21, 102/13, 103/11—14, 17, 18, 176/6, 8, 177/7—9, 233/8—11, 234/16, 22—27, 236/11, 20, 26—30, 32, 237/35, 267, 268, 282/9—12, 383.
Lit.: Kuncienė O., 1972, p. 181, 248.
77. Vinkšnėnai, Šiaulių raj.
1935 m. kapinyne atsitiktinai rasti 3 margi karoliai.
SAM, 1185.
78. Viešvilė, Jurbarko raj.
1930 m. kapinyne atsitiktinai rasti 24 tamsiai mėlyni lygūs ritinio formos karoliai.
KVIM, 710 : 28.
79. Vosgeliai, Zarasų raj.
Piliakalnyje aptikti 3 tamsiai raudoni lygūs rutulio, dvigubo nupjauto kūgio ir statinaitės formos karoliai.
KVIM, 75 : 39—41.
80. Žašinas, Silalės raj.
1976 m. kapinyne k. Nr. 31 rasta lygių apvalių citrinos formos dvigubų, trigubų mėlynų ir geltonų karoliukų aparvėlė, XVII plote — geltonas citrininis dvigubas ir atsitiktinai — rantytas mėlynas karolis.
IEM, neinventorinta.
Lit.: Vaitkunskienė L., 1978, p. 187.

СТЕКЛЯННЫЕ БУСЫ В IX—XIII вв. н. э. В ЛИТВЕ

О. КУНЦЕНЕ

РЕЗЮМЕ

Стеклянные бусы, как свидетельствуют погребальные памятники, появились на территории Литвы в первых веках нашей эры. Они встречаются и в V—VIII вв., но особенно широко были распространены с VIII до IX—XIII вв.

Найденные в Литве стеклянные бусы, датируемые IX—XIII вв., изучены сравнительно мало. Почти не проводился их химико-технический и спектральный анализы. Анализу подверглось всего 40 бусин из 18 мест.

В настоящее время насчитывается около 4000 обнаруженных на территории Литвы стеклянных бусин различных формы и цвета.

По цвету они разделяются на две группы: одноцветные (рис. 2:1—42) и разноцветные (рис. 2:43—57). По форме, согласно классификации Ю. Л. Щаповой, они подразделяются еще на несколько подгрупп.

I. Рассматриваемые одноцветные бусины подразделяются на три подгруппы: круглые, ребристые, многогранные.

1. Круглые бусины, составляющие в Литве около 80% общего числа находок IX—XIII вв., разделяются на отдельные типы: а) кольцеобразные или зонные бусины (1300 экз. из 25 мест) могут быть одинарными, двойными, тройными и состоять даже из пяти или семи звеньев (рис. 1:4, 7, 9, 17, 18, 34—36). Встречаются бусы темно-синего, желтого, зеленого, фиолетового, черного цветов. Преобладают темно-синие (около 700 экз.). Почти все они изготовлены из непрозрачного стекла. Высота бусин — 0,4—1 см, диаметр — 0,8—1,2 см. Судя по материалам, найденные в пограничных бусы датируются X—XIII вв.; б) шарообразные бусины (110 экз. из 13 мест) диаметром 0,4—0,6 и 0,8—1 см бывают темно-синего, зеленого, желтого, красного, белого и черного цветов, встречаются по несколько экземпляров. В IX—XII вв. преобладают темно-синие бусы (рис. 1:i—3, 24); в) бочонкообразные и эллипсоидальные бусины (70 экз. из 20 мест), изготовленные из непрозрачного темно-синего, голубого, желтого, зеленого, черного и красного стекла, диаметром 0,5—0,7 см, высотой 0,5—1,3 см, датируются X—XII вв. (рис. 1:10—12); г) цилиндрические бусины (около 400 экз. из 6 мест). Много бусин этого типа обнаружено в могильниках Страгнай — 181 экз., в Швекшне — 163. Почти все они непрозрачные, темно-синего цве-

та. Бусин других цветов очень мало: по одной голубого и зеленого цветов. Их диаметр — 0,2—0,5 см, высота — 0,7—1,2 см. Датируются они X—XII вв. (рис. 2:5, 6, 25, 37—42); д) лимонovidные бусины (80 экз. из 6 мест). Большинство бусин этого типа маленькие — диаметром 0,5—0,6 см, часто двух-, трех- или четырехзвенные, желтого или темно-синего цвета, некоторые посеребренные. Большинство этих бусин, датируемых X—XI вв., обнаружено в городище Каукай (рис. 1:19, 20—23); е) битрапецеидальные бусины (30 экз. из 13 мест) диаметром 1,9 см, высотой 0,6—1,4 см, синего (12 экз.), зеленого (10), голубого (4) и белого (2) цветов. Все изготовлены из полупрозрачного стекла. Битрапецеидальные бусины обнаружены не только в погребениях людей, но и в захоронениях коней (Пакапай, Пакальнишкяй). Бусины этого типа датируются в основном IX—XI вв., но эта форма продолжала бытовать до XV—XVI вв. (рис. 1:13—15); ж) бисер, представляющий собой маленькие зонные бусины, диаметр которых не превышает 0,3—0,4 см. Они бывают желтого, реже зеленого цвета. Некоторые бусины рубленые (Страгнай). Бисером украшались головные уборы, одежда, берестяные коробочки. Датируются они с VIII до XIII, даже до XV в.; з) позолоченные и посеребренные (рис. 1:23) бусины. Большинство их формы лимона, зонные или цилиндрические, реже — бочонкообразные. Диаметр — 0,6—0,8 см. Встречаются в самых богатых женских погребениях. Датируются IX—X вв.

2. Ребристые бусины (около 600 экз.). По форме они разделяются на 3 типа: а) кольцеобразные или зонные (около 190 экз.) из непрозрачного или полупрозрачного темно-синего стекла (179 экз.), лишь четыре бусины голубого цвета и семь светло-зеленых. Диаметр — 0,8—0,9 см, высота — 0,5—0,6 см. Кольцеобразные бусины датируются X—XI вв. (рис. 1:26); б) цилиндрические ребристые бусины (200 экз.) изготовлены из темно-синего непрозрачного стекла, лишь 25 экз. — из полупрозрачного стекла. Диаметр — 0,5—1,2 см, высота — 0,9—1,6 см. Такие бусины датируются VIII—X вв. (рис. 1:26, 30); в) бочонкообразные и эллипсоидальные (около 100 экз.) из непрозрачного или полупрозрачного стекла. Диаметр — 0,5—0,6 и 0,8—0,9 см, высота — 0,7—0,8 и 0,9—1,8 см. Датируются X—XI вв. (рис. 1:28, 29);

г) одна темно-синяя непрозрачная бусина винообразной формы (обнаружена в Страгнай).

3. Многогранные бусины (31 экз. из 11 местонахождений) — непрозрачные темно-синие, зеленые, желтые и фиолетовые (рис. 1:32, 33). Датируются VIII—XII вв. В некоторых местах (Гальвичай) продолжали бытовать до XV—XVI вв.

II. Разноцветные бусины (около 200 экз.) изготовлены из непрозрачного или прозрачного стекла, поверхность их покрыта разными узорами: петельками, спиральками, глазками и т. д. По форме почти все одинаковые: шаровидные или зонные, реже — цилиндрические. На основании орнамента разноцветные бусины можно разделить на три типа: а) гладкие с рельефной спирально-волнистой инкрустацией (около 180 экз.) (рис. 1:45—46, 52—53). Диаметр их от 0,8 до 2 см. Почти все бусины этой группы черного цвета, непрозрачные. Инкрустация волнистой спиралью от одного до другого отверстия белого (Каукай, Паланга, Лайвичай), желтого (Паулайчяй, Лаздининкай), реже зеленого (Никелай) и даже фиолетового (Паланга) цветов. Датируются VIII—IX вв. н. э.; б) гладкие бусины из полупрозрачного стекла со врезанным зигзагом (7 экз.) (рис. 1:55, 57). Форма зонная и цилиндрическая, диаметр — 1—1,4 см, высота — 1,1—2,4 см. Украшены зеленой, красной, желтой и синей инкрустацией; в) глазчатые бусины (70 экз.) черного, темно-синего, красного, зеленого цветов с многоцветной инкрустацией. На корпусе — три глазка, окруженных петелькой (рис. 1:43, 48—51, 54). Иногда глазки обрамлены ресничками, вправлены в выемку в корпусе бусины и гладко заполированы. Орнамент выполнен стеклом в 2—4 краски (зеленой, белой, красной, голубой). Диаметр некоторых бусин — 0,3—0,6 см, других — 0,8—1,5 см. Датируются VIII—IX вв.

Найденные на территории Литвы бусины, судя по обнаруженному вместе с ними погребальному инвентарю, можно отнести к трем хронологическим этапам: VIII—IX вв. — бисер

и разноцветные; IX—X — позолоченные и посеребренные и ребристые; X—XII и даже XIII вв. — зонные, бочонкообразные, лимонные, битрапецеидальные, часть ребристых и многогранные.

Стеклянные бусы в Литве употреблялись главным образом в качестве украшения, так как почти все они обнаружены в женских погребениях (здесь найдены целые ожерелья и отдельные экземпляры). Реже они встречаются в мужских захоронениях. Следует отметить, что бусы найдены лишь в богатых погребениях.

Основная масса стеклянных бусин концентрируется в северо-западной части Литвы, особенно много их около моря. В некоторых памятниках их обнаружено особенно много, например, в Страгнай — 700, в Паланге, где в 47 из 374 исследованных погребений обнаружены бусы — 1500 экз. Вторая область выделяется в дельте Нямунаса близ Шилуте (400 экз.). Третья область — Центральная Жемайтя, где бусины обнаружены почти в каждом исследованном могильнике, но в небольшом количестве — по 2—4 экз. (рис. 2). Аналогично положение и в Северной Литве, где в четырех местах найдено 20 экземпляров. Бусы обнаружены и в Восточной, Центральной и Южной Литве.

Топография находок стеклянных бус позволяет констатировать, что области их распространения (VIII—X вв.) связаны с крупнейшими торговыми магистралями и торговыми центрами, большая часть бус привезена из других стран. Бусы, относимые к VIII—X вв. (многоцветные, посеребренные, лимонные), поступили с Ближнего Востока и из Византии, некоторые могли попасть и из Западной Европы. Остальные бусы близки русским изделиям, поэтому можно полагать, что они привезены из Древней Руси. Бусины некоторых типов, например, темно-синие ребристые, по всей вероятности, местного производства. В Литве они обнаружены в погребениях, относящихся к IX в.

LIETUVOS II—V a. PLOKŠTINIŲ KAPINYNŲ ŽMONĖS (ANTROPOLOGINĖ APYBRAIŽA)

G. CESNYS

I tūkstantmečio pirmosios pusės Lietuvos gyventojai mirusiųosius laidojo dvejopai — pilkapiuose ir plokštiniuose kapinyuose, kurių pagal kapo konstrukciją ir įkapes skiriami keli tipai. Laidoseną neabejotinai reikia laikyti vienu kon-

servatyviausių papročių, atspindinčių tam tikros genties tikėjimus, pažiūras į pomirtinį gyvenimą. Ji kito, keičiantis ūkiui, socialiniams santykiams ir ideologijai, tačiau nepaskutinį vaidmenį jos raidoje galėjo vaidinti izoliacijos ir mišrijos